

**ÅS KOMMUNE,
KOMMUNEDELPLAN VINTERBRO**

UTREDNING AV KONSEKVENSER FOR ” **KULTURMINNER**” VED
GJENNOMFØRING AV FØLGENDE TILTAK:

- SKITUNNEL OG SKIBAKKE PÅ SYDSIDEN AV RV 156
- HOTELL MED KONFERANSESENTER OG SPA-
/BADEANLEGG PÅ SYDSIDEN AV RV 156
- LOKALER FOR HANDEL MED PLASSKREVENDE VARER
PÅ SYDSIDEN AV RV 156

JFR. PLANPROGRAM VEDTATT ÅS KOMMUNESTYRE 30.01.08, PKT. 6.3

Utredningen er utført av NIKU v/ Anneli Nesbakken, Kari Ch. Larsen og Inge Lindblom på oppdrag fra STEEN & STRØM

Rapport Arealplan 05/2008

KU kommunedelplan Vinterbro, Ås kommune

Tema kulturminner og kulturmiljø



Anneli Nesbakken
Kari Ch. Larsen
Inge Lindblom

Forord

NIKU har i forbindelse med kommunedelplan Vinterbro, utvidelse av Vinterbro senter, utarbeidet konsekvensutredning for deltema kulturmiljø. Formålet med rapporten er å belyse hvilke konsekvenser det planlagte tiltaket vil få for kulturminner og kulturmiljøer som blir berørt. Rapporten omfatter automatisk fredete og nyere tids kulturminner og kulturmiljøer.

Ås kommune er planmyndighet. Tiltakshaver for planarbeidet er Steen og Strøm AS. Arbeidet med konsekvensutredninger av aktuelle deltema er ledet av F.Holm AS ved Per Kristian Hanevold.

Prosjektansvarlig hos NIKU for tema kulturmiljø har vært Kari Charlotte Larsen, Anneli Nesbakken har vært prosjektmedarbeider. Kart er utarbeidet av Anneli Nesbakken og Bjørg Pettersen. Inge Lindblom har kvalitetssikret rapporten. Foto er tatt av NIKU. Forsidefoto viser området der de første Nøstvetfunnene ble gjort i 1879.

Oslo, mai 2008

INNHOOLD

FORORD	2
SAMMENDRAG	5
1 BAKGRUNN OG OPPBYGNING	7
1.1 KULTURMINNEUTREDNINGENS OPPBYGNING.....	7
1.2 DEFINISJON AV KULTURMINNER OG KULTURMILJØ	8
1.3 BEGREPSAVKLARING NØSTVET	8
1.4 GENERELT OM METODE.....	8
1.5 GRUNNLAGSMATERIALET	9
1.6 BEFARINGER OG REGISTRERINGER.....	9
1.7 BESKRIVELSE AV PLANOMRÅDET OG TILTAKET	10
1.8 AVGRENSING AV UNDERSØKELSESMRÅDET.....	10
1.9 INNDELING I KULTURMILJØER.....	11
1.10 VERDIVURDERINGER.....	11
1.11 VURDERINGER AV OMFANG	14
1.12 KONSEKVENSVURDERINGER.....	14
2 BESKRIVELSE AV DAGENS SITUASJON.....	16
2.1 KULTURHISTORISK OVERSIKT FOR OMRÅDET	16
2.1.1 <i>Eldre steinalder/mesolitikum</i>	16
2.1.2 <i>Yngre steinalder og bronsealder</i>	18
2.1.3 <i>Jernalder og middelalder</i>	18
2.1.4 <i>Nyere tid (etter reformasjonen i 1537)</i>	19
2.2 KULTURMILJØ, VERDIVURDERTE	21
2.2.1 <i>Kulturmiljø 1 Nøstvetboplassene</i>	21
2.2.2 <i>Kulturmiljø 2 Sjøskogen</i>	22
2.2.3 <i>Kulturmiljø 3 Vinterbroboplassene</i>	23
2.2.4 <i>Kulturmiljø 4 Askehaug/ Aschehoug gård med fraskilte bruk og husmannsplasser</i>	25
2.2.5 <i>Kulturmiljø 5 Nordby skole</i>	28
2.2.6 <i>Kulturmiljø 6 Krysset</i>	29
2.2.7 <i>Vurdering i forhold til lokal, regional og nasjonal interesse</i>	30
2.2.8 <i>Null-alternativet: sannsynlig utvikling dersom tiltaket ikke gjennomføres</i>	32
2.2.9 <i>Muligheter for aktiv utvikling av kulturmiljø på Vinterbro dersom tiltaket ikke gjennomføres</i>	32
3 TILTAKETS OMFANG OG KONSEKVENSER FOR KULTURMINNER OG KULTURMILJØ	34
3.1 KULTURMILJØ 1 NØSTVETBOPLASSENE	34
3.2 KULTURMILJØ 2 SJØSKOGEN	34
3.3 KULTURMILJØ 3 VINTERBROBOPLASSENE.....	35
3.4 KULTURMILJØ 4 ASKEHAUG/ ASCHEHOUG GÅRD MED FRASKILTE BRUK OG HUSMANNSPASSER.....	35
3.5 KULTURMILJØ 5 NORDBY SKOLE.....	36
3.6 KULTURMILJØ 6 KRYSSSET	36
4 AVBØTENDE TILTAK	37
4.1 NASJONALE, REGIONALE OG LOKALE MÅLSETTINGER FOR KULTURMINNER OG KULTURMILJØ	37
4.1.1 <i>Overordnede faglige mål</i>	37
4.1.2 <i>Nasjonal kulturminnepolitikk</i>	37
4.1.3 <i>Fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007-18</i>	37
4.1.4 <i>Kartlegging av kulturminner og kulturlandskap i Follo</i>	38
4.1.5 <i>Kommunedelplan kulturminner, Ås kommune</i>	38
4.1.6 <i>Ås kommuneplan 2007-2019</i>	38
4.2 AVBØTENDE TILTAK	38
4.2.1 <i>Reduksjon av tiltaksområde</i>	38
4.2.2 <i>Landskapstilpasning</i>	39

<i>4.2.3 Merking og tildekking i anleggsperioden</i>	39
<i>4.2.4 Rydding av skog, formidling og andre muligheter for utvikling ved utbygging</i>	39
<i>4.2.5 Ny konsekvensvurdering ved endring av tiltaksområde</i>	41
5 KRAV OM OPPFØLGENDE UNDERSØKELSER	42
KILDER	43
LITTERATUR	43
INTERNETT.....	44
KONTAKTER	44
VEDLEGG.....	44

SAMMENDRAG

Formålet med utredningen er å kartlegge konsekvenser tiltakene i kommunedelplan Vinterbro vil ha for tema kulturminner og kulturmiljø. Konsekvensanalysen er knyttet til en kommunedelplan, og ligger dermed på et overordnet strategisk nivå. Samtidig er det innenfor planområdet omtalt ett dominerende tiltak, for å øke utredningens beslutningsrelevans blir dette tiltaket gitt størst fokus.

Innledningsvis beskrives bakgrunn, oppbygning og metodebruk i utredningen. Konsekvensanalysen er utført etter metode angitt i Vegvesenets Håndbok 140 (Statens Vegvesen 2006) og Riksantikvarens *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar* (Riksantikvaren 2003).

Første hoveddel er delt inn i en kulturhistorisk oversikt for området, og en presentasjon av de verdivurderte kulturmiljøene. Vinterbro er et område med mange fornminnefunn, spesielt fra nøstvefassen i eldre steinalder. Norges første erkjente funn fra eldre steinalder ble gjort på gården Nøstvet i 1879, som dermed ga navn til fasen og den klassiske Nøstvetlokaliteten. I Vinterbroområdet er rikdommen og konsentrasjonen av funn fra nøstvefassen stor også i dagens målestokk. Det er i tillegg funnet boplasser fra de tidligere periodene av eldre steinalder. Bevaringsgraden er stort sett god, lesbarheten er enkelte steder god, andre steder mindre god. De viktigste kulturminnene fra nyere tid er gårdsmiljø og husmannsplasser, og et skolemiljø. Store deler av Vinterbroområdet er utbygget i nyere tid, og domineres i dag av boligområder, næringsområder og veisystemer.

I undersøkelsesområdet har det blitt avgrenset seks kulturmiljø som er verdivurdert, se kulturmiljøkart, vedlegg 3. Kun ett av miljøene, Vinterbroboplassene (miljø 3), ligger innenfor selve planområdet. Miljøene 2 (Sjøskogen), 4 (Askehaug gård med fraskilte bruk og husmannsplasser) og 5 (Nordby skole) har alle hovedvekt av kulturminner fra nyere tid, og de er gitt lokal og liten eller middels til liten verdi. Det ble og avgrenset tre steinaldermiljø. Miljø 6 (Krysset) omfatter to funn fra midtre periode av eldre steinalder, og er gitt middels til liten verdi, og lokal interesse. Miljø 1 (Nøstvetboplassene) omfatter funn hovedsakelig fra nøstvefassen, inkludert den klassiske Nøstvetlokaliteten oppdaget i 1897, med rike funn som har gitt navn til fasen. Miljø 3 (Vinterbroboplassene) har også rike funn fra nøstvefassen, i tillegg flere funn fra begge de tidligere periodene i eldre steinalder. På bakgrunn av den store og spesielle funnmengden og den unike forskningshistoriske posisjonen, vurderes Nøstvetboplassene til å ha stor verdi og nasjonal mot internasjonal interesse. Vinterbroboplassene har ikke den samme unike posisjonen. Det delvis uberørte landskapet, stor funntetthet og større tidsdybde enn Nøstvetboplassene, øker verdsettingen, men det er først og fremst nærheten og de sterke strukturelle forbindelsene til den klassiske Nøstvetlokaliteten som gir dette miljøet stor mot middels verdi, og regional mot nasjonal interesse.

Til slutt i kapitlet om dagens situasjon presenteres 0-alternativet, som beskriver en videreføring av dagens situasjon, og som er det alternativet tiltaket vurderes i forhold til. I videreføring av dette beskrives noen muligheter for utvikling av kulturminnene på Vinterbro dersom tiltaket ikke gjennomføres. Gjennom bevaring av kulturminner sikres autentisiteten og den direkte, primære tilgangen til utvikling av nåtidig og framtidig kunnskap, opplevelse og bruk av kulturminnene i sine opprinnelige omgivelser.

Andre hoveddel beskriver tiltakets omfang og konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø. Tiltaket vil gripe direkte inn steinaldermiljøet Vinterbroboplassene, og vil ha stor negativ konsekvens for dette. Det vil redusere Nøstvetboplassenes strukturelle og landskapsmessige sammenheng, og har middels negativ konsekvens for miljøet. For miljøet Krysset vil tiltaket redusere lesbarhet, strukturell og landskapsmessig sammenhengen, og ha liten til middels negativ konsekvens. For miljøet ved Askehaug gård vil tiltaket få visuell, indirekte innvirkning,

og liten til ubetydelig negativ konsekvens. For miljøene Sjøskogen og Nordby skole er tiltaket vurdert til å ha ubetydelig konsekvens.

Tredje hoveddel beskriver avbøtende tiltak. Som avbøtende tiltak foreslås reduksjon av inngrep i jordoverflaten, for eksempel ved konsentrasjon av aktivitet på eksisterende Vinterbro senter, i deler av planområdet, eller bygging inn i fjellet. Andre avbøtende tiltak kan være å sette igjen en inngrepsfri korridor, eventuelt regulert til spesialområde bevaring sammen med Nøstvetlokalitetene.

God landskapstilpasning og plassering av bygg lavt i landskapet er andre avbøtende tiltak, sammen med merking og beskyttelse av kulturminnene i anleggsfasen.

Til slutt kan utgravning og/eller formidling være mulige kompensierende tiltak, de regnes ikke som avbøtende tiltak. Utbygging og utgravning gir grunnlag for kunnskapsbygging på andre områder og i større detalj enn bevaring. Også denne typen kunnskapsbygging gir grunnlag for utviklingen av opplevelse, tolkning og bruk av kulturminner og kulturmiljø. Avslutningsvis skisseres noen mulige tilnærminger til formidling av kulturminnene i området.

I løpet av planprosessen har tiltakshaver foreslått å redusere inngrepsområdet innenfor Vinterbro plassene. Dersom inngrepsområdet reduseres slik det er skissert på vedlagte kulturmiljø-kart som "mulig redusert tiltak", vurderes det til å redusere negativ påvirkning på Vinterbro plassene fra stor negativ, til middels til stor negativ konsekvens.

Fjerde del beskriver behovet for oppfølgende undersøkelser jf. Kulturminneloven.

Som vedlegg til rapporten ligger det en rapport fra arkeologiske forundersøkelse i området, kart over kulturmiljø og over strandlinje rundt midten av nøstvetfasen

1 BAKGRUNN OG OPPBYGNING

1.1 Kulturminneutredningens oppbygning

Konsekvensutredningen behandler temaet kulturminner og kulturmiljø i forbindelse med utarbeiding av kommunedelplan Vinterbro, Ås kommune, Akershus. Denne utredningen gjøres i forbindelse med kommunedelplan for området, og ligger som sådan på et overordnet strategisk nivå. Samtidig er planen sterkt knyttet opp mot et konkret tiltak, Steen og Strøms utviklingsplaner. Planene inkluderer et handels- og opplevelsessenter med hotell, handel med plasskrevende varegrupper, og innendørs skianlegg. Dette tiltaket vil være det absolutt dominerende innenfor planområdet. For å oppfylle kravet om beslutningsrelevans har NIKU i denne utredningen lagt vekt på vurderinger knyttet til tiltakets konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø, mens det overordnede strategiske nivået er mindre vektlagt.

Vurderingene av verdi, omfang og konsekvenser er gjort etter metodikken for konsekvensutredning ved tiltak. Vurderingene tar utgangspunkt i at det kan bli arealbeslag og endringer i hele planområdet. Detaljeringsgraden i utredningen er en konsekvens av detaljeringsgraden av tiltaksbeskrivelsen.

Formålet med konsekvensutredningen er å synliggjøre virkningene tiltaket kan ha på kulturminner og kulturmiljø. For temaet kulturminner og kulturmiljøer er følgende oppgitt i planprogrammet (pkt 6.3):

- Beskrivelse av kulturminner og kulturlandskap.
- Vurdering av minnenes og landskapets verdi i nasjonal sammenheng.
- Vurdering av minnenes og landskapets verdi i regional sammenheng.
- Vurdering av minnenes og landskapets verdi i lokal sammenheng.
- Kulturminnenes og landskapets representativitet og eneståenhet.
- Alternativer i fremtidig forvaltning av minner og landskap.
- Formidling av minnenes og landskapets historiske og kulturelle verdi.
- Hvordan ta vare på og bruke kulturminner og kulturmiljøer som en positiv ressurs for samfunnsutviklingen ?
- Hva og hvilke muligheter går tapt hvis minnene frigis?
- Hva går tapt hvis landskapet bygges ut?
- Hva kan vinnes av verdier hvis minnene kartlegges nærmere og frigis med sikte på formidling?
- Avbøtende/kompenserende tiltak ved frigivelse.

I utredningen presenteres først de faglige og metodiske rammene, og det gjøres en kort gjennomgang av kulturhistorien i området. Deretter følger en beskrivelse og verddivurdering av identifiserte kulturmiljøer i området. Verdisettingen bygger blant annet på kulturminnene og miljøenes representativitet og eneståenhet. Verdtilskrivelsen av kulturmiljøene drøftes videre på ulike nivå: kulturelt og historisk, nasjonalt, regionalt og lokalt. De fem første punktene fra planprogrammet behandles derfor som del av verddivurderingen (kapittel 5).

De sju siste punktene som omhandler bruken av kulturminner som en samfunnsressurs og tap og muligheter ved kartlegging, frigiving, utbygging og formidling av kulturminner og kulturlandskap er behandlet dels under kapittel 3 (Tiltakets omfang og konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø), dels under kapittel 2.2.9 (Muligheter for aktiv utvikling av kulturmiljø på Vinterbro dersom tiltaket ikke gjennomføres) og kapittel 4.2.4 (Rydding av skog, formidling, og andre muligheter for utvikling ved utbygging). Avbøtende tiltak behandles i kapittel 4, og oppfølgende undersøkelser behandles i kapittel 5.

1.2 Definisjon av kulturminner og kulturmiljø

Kulturminner og kulturmiljøer er definert i Lov om kulturminner. Kulturminner er definert som alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Begrepet kulturmiljøer er definert som områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng.

Automatisk fredete kulturminner omfatter arkeologiske og faste kulturminner fra før 1537 og alle erklærte stående byggverk med opprinnelse fra før 1650, jf. Lov om kulturminner § 4. Samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet. Det samme gjelder skipsfunn under vann. Øvrige kulturminner kalles nyere tids kulturminner.

Kulturlandskap er landskap som er preget av menneskelig bruk og virksomhet, begrepet er ofte knyttet spesielt til landbrukets landskap.

For å unngå dobbeltvektning ved at de samme aspektene vektlegges innenfor flere tema, er avgrensingen mot andre fagtema i Håndbok 140 definert slik:

- De visuelle forhold knyttet til kulturlandskapet, kulturminner og kulturmiljø omtales og vektlegges under landskapsbilde. Landskapets historiske innhold, forståelsen av historien, vektlegges under tema kulturmiljø.
- Identiteten som en gruppe beboere eller brukere knytter til spesielle kulturminner/miljøer, landskapsrom eller naturtyper, skal behandles under temaet nærmiljø og friluftsliv. Det kulturhistoriske aspektet skal behandles under tema kulturmiljø.

Temaet kulturminner og kulturmiljøer brukes i denne rapporten som en betegnelse på de kulturhistoriske kvaliteter som har satt sitt preg på de fysiske omgivelsene som vi omgås med i dag.

1.3 Begrepsavklaring Nøstvet

Nøstvetfasen: navn på en periode i eldre steinalder. Avgrenset i tid fra ca 6 400 f.Kr. til ca 4 700 f. Kr, i rom fra sørvestlandet i Norge østover til Vest- Sverige.

Den klassiske Nøstvetlokaliteten: stedet på Vinterbro der husmannen på Sjøskogen, en plass under gården Nøstvet, gjorde de første funnene av gjenstander fra nøstvetfasen i 1879. Svært funnrik boplass, blant annet flere hundre løsfunn av bergartsøkser.

Nøstvetboplassene: område definert i denne konsekvensutredningen som kulturmiljø. Innenfor området er det mange funn fra nøstvetfasen, inkludert den klassiske Nøstvetlokaliteten.

1.4 Generelt om metode

Utredningen er gjort etter gjeldende metode for fagtemaet kulturminner og kulturmiljøer som tilfredsstillende kravene etter plan- og bygningsloven, gjeldende forskrifter og veiledere. Metodisk bygger konsekvensutredningen på Statens vegvesens Håndbok 140 (Statens vegvesen 2006) og Riksantikvarens *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar* (Riksantikvaren 2003).

1.5 Grunnlagsmaterialet

Det er samlet inn ulike typer data for det aktuelle området for å kunne gjøre analyser og vurderinger. Datagrunnlaget bygger primært på følgende:

- Riksantikvarens kulturminnedatabase ASKELADDEN
- SEFRAK (register over bygninger oppført før år 1900)
- NIKUs befaringer og registreringer i utvalgte områder
- Litteraturstudier - Faglitteratur: lokalhistoriske oversiktsverk, vitenskapelige arbeider og arkeologiske rapporter, vernearbeider: det er undersøkt om det foreligger noe formelt vern av kulturminner/-miljøer i undersøkelsesområdet. Relevante vernearbeider er Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner (Statens vegvesen 2002) og Registreringer over verdifulle kulturlandskap/Miljøstatus Norge (Miljødepartementet 2003)
- Kontakt med nøkkelpersoner i fylkeskommunen og kommunen
- Kontakt med fagpersoner i nabofylker og på landsdelsmuseet

Det nasjonale registeret over automatisk fredete kulturminner – Askeladden - blant annet Økonomisk Kartverks (ØK-) registreringer, er dekket av fornminneregisteret (referanse ved ID-nr.). De automatisk fredete kulturminnene finnes digitalisert for hele planområdet. I registeret er det også registrert gjenstandsfunn, såkalte løsfunn, som er løst fra sin opprinnelige funnkontekst. En mer fullstendig oversikt over gjenstandsfunn er dekket av Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslos gjenstandsregister (referanse ved C-nr.).

Registreringer av kulturminner henger som oftest sammen med gjennomførte eller planlagte inngrep. Dette gir en viss skjevhet i funneversiktene, slik at kart over dagens arkeologiske funn kan ha mer sammenheng med utbyggingsaktiviteten enn med reell funnfordeling. Få påviste funn kan komme av reell funntomhet, utbygging i en periode da kravene og omfanget av registreringer var mindre enn i dag, eller av at ikke har vært noen utbyggingsplaner i området, dermed har det heller ikke blitt undersøkt. På bakgrunn av dette ujevne kildematerialet vil det derfor alltid være en viss usikkerhet knyttet til vurderingene av kulturminner i en konsekvensutredning.

Bygninger og enkelte andre kulturminner eldre enn ca 1900 er registrert kommunevis og lagret i et felles dataregister som opprinnelig ble administrert av SEkretariatet For Registrering Av Kulturminner (SEFRAK). Sefrak-registeret har mangler, f.eks. ved at flere av bygningene som står oppført i registeret er fjernet i dag, og dataene må derfor brukes med varsomhet. I analysen er digitale sefrak-registreringer brukt som bakgrunnsinformasjon, i sammenheng med befaringer i felt. På grunn av tiltakets omfang og karakter er det, fremfor enkeltvis vurderinger av bygningene, lagt vekt på en samlet vurdering av bygningsmassen innenfor hvert kulturmiljø. Enkelte bygningsmiljøer har forøvrig dannet grunnlag for egne kulturmiljøer.

I tillegg er det innhentet annen tilgjengelig faginformatjon. Litteratursøk, befaringer og annen informasjonsinnhenting har dannet grunnlag for analyser og utarbeidelse av kart for avgrensning av kulturmiljøer og verdivurdering. Følgende kart er utarbeidet:

- Temakart verdivurderte kulturmiljø
- Temakart strandlinje omkring midten av nøstvetfasen, 55 m over dagens havnivå

1.6 Befaringer og registreringer

NIKU har foretatt befaringer i planområdet. Befaringene omfattet tettsteder, bygder, gårder og utvalgte kulturminner innenfor planområdet. Befarte områder er valgt ut for å skaffe tilstrekkelig informasjon for å kunne avgrense, beskrive, verdivurdere og foreta

sårbarhetsvurderinger av kulturminner og kulturmiljøer innenfor planområdet og undersøkelsesområdet.

Det ble i tillegg gjort en avgrenset arkeologisk undersøkelse i deler av planområdet, jf. vedlagte registreringsrapport. Formålet med undersøkelsen var å gjøre en grov vurdering av landskapet høyere enn 70 moh. i tilknytning til tiltaksområdet. Det ble ikke gjort en full registrering av planområdet, slik det kan bli aktuelt at fylkeskommunen gjør senere i en eventuell reguleringsplanprosess. Registreringene i denne omgang var kun rettet mot å få tilstrekkelig kunnskap for verddivurderinger i konsekvensutredningen.

Det er tidligere gjort arkeologiske registreringer i det aktuelle området, fra rv156 og sørover mot Furukollen. Disse har i hovedsak vært konsentrert til området ned mot rv156, og området der Vinterbro næringspark ligger. Det har vist seg umulig å finne sikre rapporter eller data om hvor det eventuelt er gjort negative prøvestikk etter steinalder i høyere deler av området. Funn i høyere liggende områder har betydning for vurderingen av verdikriterier i konsekvensutredningen, og dermed også for beslutningsgrunnlaget. Undersøkelsen har kombinert landskapsvurdering med prøvestikking etter steinalder. Det ble gjort 7 prøvestikk innenfor undersøkelsesområdet, hvorav ett var positivt, jf vedlagt registreringsrapport og kap. 4/5 nedenfor.

1.7 Beskrivelse av planområdet og tiltaket

Området ligger i nordre del av Ås kommune i Akershus, få kilometer øst for Bunnefjorden. Planområdet er i dag hovedsakelig regulert til boligområde og LNF-område. Det aktuelle tiltaket er planlagt i området ved Vinterbro senter, regulert til næring, østover til E6/E18 og sørover i LNF- området på andre siden av rv 156. Nord og vest for planområdet ligger områder båndlagt etter lov om naturvern. Like øst for planområdet ligger Vinterbro næringspark, videre østover og i sør ligger større LNF-områder. Planområdet ligger inntil det sørlige veiskillet mellom E6 og E18, de to største veinettene i området.

Steen og Strøm Norge AS mål for tiltaket om å skape en destinasjon for handel og opplevelse, med utgangspunkt i eksisterende Vinterbro senter og Tusenfryd. Planene omfatter hotell med konferansesenter og Spa-avdeling, innendørs skibakke og skitunnel, utviding av Vinterbro senter med plasskrevende varegrupper, og utvikling av lokale tjenestetilbud med sosiale og kulturelle funksjoner. Denne utvidingen er hovedsakelig tenkt lagt til sørsiden av rv 156, mellom E6 og avkjøring til Togrenda, og strekker seg noe sør for Furukollen.

1.8 Avgrensning av undersøkelsesområdet

Planområdet, som ligger på Vinterbro i Ås kommune, er på forhånd definert på kart av oppdragsgiver. Plangrensen er overført og vist på kart over kulturmiljøer, vedlegg 3.

Influensområdet i en konsekvensutredning er definert som det området hvor det antas at kulturminner og kulturhistoriske verdier kan påvirkes av tiltak. Influensområdet vil bestemmes av det aktuelle inngrepet, ulike topografiske trekk, visuelle sammenhenger, trekk i vegetasjon og landskap med mer.

Influensområdet er i denne utredningen er delvis definert ut fra landskapsrommet, både tiltakets landskapsrom og kulturminnenes landskapsrom. Influensområdet er dessuten definert ut fra de kulturhistoriske sammenhengene, som og har vært utgangspunkt for avgrensingen av kulturmiljø. Planområdet og influensområdet utgjør til sammen undersøkelsesområdet.

1.9 Inndeling i kulturmiljøer

Samlet vurdering av et områdes kulturhistorie, kulturminner og tidsdybde vil danne grunnlag for å avgrense kulturmiljøer - helhetlige områder som bør ses i sammenheng ved planlegging av det aktuelle tiltaket.

Utgangspunktet for en avgrensning vil være de viktige kulturhistoriske sammenhengene og helhetene som gjør dette til et spesielt område. Forvaltningen av kulturminner har i senere år gått i retning av å vekte kulturelle sammenhenger framfor enkeltobjekter, og begreper som kulturlandskap og kulturmiljø har fått en stadig større betydning. Dette er igjen et uttrykk for en større forståelse for den kompleksitet enkeltobjektene representerer og er en del av (jf. Riksantikvaren 2002).

Kriterier for avgrensning av et kulturmiljø vil variere alt etter hva som kjennetegner miljøet. Eksempler på hva som kan danne utgangspunkt for avgrensning, kan være der området tydelig viser:

- stor tidsdybde; kulturhistorisk kontinuitet i bosetting og/eller annen virksomhet
- en bestemt tidsepoke som har gitt området et særlig preg
- landskapstyper som har gitt grunnlag for en spesiell utvikling
- at topografien avspeiler naturlige grenser i landskapet
- ulike typer grenser som forteller om ressurstilgang, økonomiske forhold, administrative forhold (økonomiske sammenhenger) i området
- driftssystem og eiendomsforhold som omgir og viser bakgrunn for bosetting, økonomiske og andre forhold (funksjonelle sammenhenger)

Avgrensning kan også gjøres med utgangspunkt i spor fra den eldste historien, i form av kjente automatisk fredete kulturminner og et stort potensial for funn. Dette kan enten være hovedinnhold i kulturmiljøet eller delinnhold sammen med spor fra nyere tid.

I kulturhistoriske undersøkelser er både opplevelse, visualitet, tidsdybde og funksjon viktige aspekter for hvordan kulturminner inngår som en del av kulturmiljøer.

Størrelsen på kulturmiljøene vil variere. Mindre kulturmiljøer kan være små felt med fornminner, mens større kulturmiljøer kan være hele landskapsrom eller områder som bruksmessig henger sammen. Avgrensningen av kulturmiljøene må ikke tolkes som absolutt, men regnes som en mer diffus grense. I utredningen vil en undersøkelse av visuelle sammenhenger i kulturlandskapet ligge til grunn for både å kunne definere kulturmiljøer og influensområdet. NIKU vil i dette arbeidet også legge vekt på det aktuelle tiltakets karakter, jf Riksantikvarens veileder (Riksantikvaren 2003):

”Kva typar inngrep som vert planlagt vil ha innverknad på avgrensinga. Til dømes vil ny trasé for veg eller jernbane gjennom eit ope landskap gripe inn i dei store landskapstrekka og dermed endre oppfatninga av landskapet og kunne bryte kulturhistoriske samanhengar. Her er det viktig å vise samanhengar mellom fleire kulturmiljø og korleis desse ligg i høve til det planlagde samferdselsanlegget.”

Vi vil videre understreke at NIKU med utgangspunkt i tiltakets omfang og karakter har lagt vekt på en samlet vurdering av bygningsmassen innenfor hvert kulturmiljø fremfor enkeltvis vurderinger av bygningene. Enkelte bygningsmiljøer har forøvrig dannet grunnlag for egne kulturmiljøer.

1.10 Verdivurderinger

Verdisetting av kulturmiljø er basert på kriterier i H140 (Statens vegvesen 2006), jf tabell 1, samt Riksantikvarens veileder (Riksantikvaren 2003). I tillegg til verdikriteriene i tabell 1, gir en vurdering av stilart, tidspreg, autenticitet samt alder og tilstand supplerende og utdypende

grunnlag for verditilskrivelsene. Ved verdivurdering av kulturminner legges det, foruten slike generelle kriterier, vekt på den enkelte fylkeskommunes spesielle vernekriterier og satsingsplaner/satsingsområder. For hvert kulturmiljø er det angitt kriterier for verdsettingen i en skala med liten, middels og stor verdi. Lokale og regionale minner kan gis stor verdi ut fra blant annet lokalbefolkningens opplevelse og tilknytning til dem, basert i all hovedsak på foreliggende dokumentasjon.

I denne utredningen er det gjort en samlet vurdering av miljøenes representativitet og eneståenhet, og deres verdi i lokal, regional og nasjonal sammenheng, jf. planprogrammets pkt. 7.2. En slik vurdering er gjort uavhengig av den juridiske statusen og bygger på en tankegang om at også blant de automatisk fredede kulturminnene er det forskjeller i betydning og interesse. Vurderingene er gjort på bakgrunn av NIKUs egen kompetanse samt kontakt med fagpersoner med spesialkunnskap om relevante sammenlikningsområder og sentrale perioder. Det er den aktuelle forvaltningsmyndighet som endelig avgjør verdsetting og interesse.

Tabell 1: Verdikriterier for kulturmiljø (Statens vegvesen 2006)

Type kulturmiljø	Liten verdi	Middels verdi	Stor verdi
Fornminner/ samiske kulturminner (automatisk fredet)	<ul style="list-style-type: none"> - Vanlig forekommende enkeltobjekter ute av opprinnelig sammenheng 	<ul style="list-style-type: none"> - Representative for epoken/funksjonen og inngår i en kontekst eller i et miljø med noe tidsdybde. - Steder det knytter seg tro/tradisjon til 	<ul style="list-style-type: none"> - Sjeldent eller spesielt godt eksempel på epoken/funksjonen og inngår i en svært viktig kontekst eller i et miljø med stor tidsdybde. - Spesielt viktige steder som det knytter seg tro/tradisjon til
Kulturmiljøer knyttet til primærnæringene (gårdsmiljøer/fiskebruk/småbruk og lignende)	<ul style="list-style-type: none"> - Miljøet ligger ikke i opprinnelig kontekst. - Bygningsmiljøet er vanlig forekommende eller inneholder bygninger som bryter med tunformen. - Inneholder bygninger av begrenset kulturhistorisk/ arkitektonisk betydning. 	<ul style="list-style-type: none"> - Miljøet ligger delvis i opprinnelig kontekst. - Enhetlig bygningsmiljø som er representativt for regionen, men ikke lenger vanlig og hvor tunformen er bevart. - Inneholder bygninger med kulturhistorisk/ arkitektonisk betydning. 	<ul style="list-style-type: none"> - Miljøet ligger i en opprinnelig kontekst. - Bygningsmiljø som er sjeldent eller særlig godt eksempel på epoken/funksjonen og hvor tunformen er bevart. - Inneholder bygninger med stor kulturhistorisk/ arkitektonisk betydning.
Kulturmiljøer i bebygde områder (bymiljøer, boligområder)	<ul style="list-style-type: none"> - Miljøet er vanlig forekommende eller er fragmentert. - Inneholder bygninger som har begrenset kulturhistorisk betydning. 	<ul style="list-style-type: none"> - Enhetlig miljø som er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig. - Inneholder bygninger med arkitektoniske kvaliteter og/eller kulturhistorisk betydning. 	<ul style="list-style-type: none"> - Enhetlig miljø som er sjeldent eller særlig godt eksempel på epoken. - Inneholder bygninger med spesielt store arkitektoniske kvaliteter og/eller av svært stor kulturhistorisk betydning.
Tekniske og industrielle kulturmiljøer og rester etter slike (industri, samferdsel)	<ul style="list-style-type: none"> - Miljøet er vanlig forekommende. - Inneholder bygninger uten spesielle arkitektoniske kvaliteter. 	<ul style="list-style-type: none"> - Miljøet er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig. - Inneholder bygninger med arkitektoniske kvaliteter. 	<ul style="list-style-type: none"> - Miljøet er sjeldent og spesielt godt eksempel på epoken. - Inneholder bygninger med spesielt store arkitektoniske kvaliteter.
Andre kulturmiljøer (miljøer knyttet til spesielle enkeltbygninger, kirker, kulturlandskap, parker og lignende)	<ul style="list-style-type: none"> - Miljøet er vanlig forekommende og/eller er fragmentert. - Bygninger uten spesielle kvaliteter. - Vanlig kulturlandskap med endret topografi. 	<ul style="list-style-type: none"> - Miljø som er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig. - Bygninger/objekter med arkitektoniske/ kunstneriske kvaliteter. - Vanlig kulturlandskap med noe endret topografi. 	<ul style="list-style-type: none"> - Miljø som er sjeldent og/eller særlig godt eksempel på epoken. - Bygninger/objekter med svært høy arkitektonisk/kunstnerisk kvalitet. - Sjeldent/gammelt kulturlandskap.

1.11 Vurderinger av omfang

Etter verdivurderingen er tiltakets omfang beskrevet. Omfang er en vurdering av hvilke endringer tiltaket antas å medføre for de ulike miljøene eller områdene. Omfang vurderes for de samme områder som er verdivurdert. Omfanget vurderes i forhold til 0- alternativet som er dagens situasjon inkludert forventet endring i analyseperioden (inkludert vedtatte planer). Kriterier for fastsettelse av omfang er gitt i Statens vegvesen H 140 (Statens vegvesen 2006), og er gjengitt i tabellen under. Omfanget vurderes med utgangspunkt i kriteriene, og angis på en trinnløs skala fra stort positivt omfang til stort negativt omfang.

Ved vurdering av omfang skal det redegjøres for hvordan det konkrete tiltaket vil påvirke kulturminner og kulturmiljøer. For kulturmiljøet vil forholdet mellom årsak og virkning kunne variere. De direkte virkninger er enkle å vurdere, mens de mer indirekte kan være kompliserte. I en vurdering av indirekte virkninger må en vurdere graden av usikkerhet.

Tabell 2: Kriterier for vurderinger av tiltakets omfang for kulturmiljøer (Statens vegvesen, 2006)

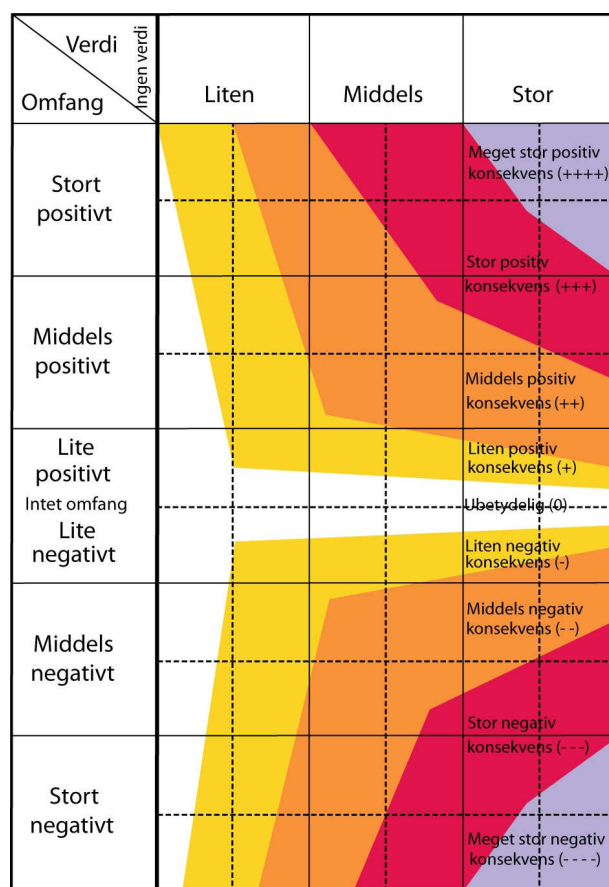
	Stort positivt omfang	Middels positivt omfang	Lite/intet omfang	Middels negativt omfang	Stort negativt omfang
Kulturminner og –miljøers endring og lesbarhet	Tiltaket vil i stor grad bedre forholdene for kulturminner/ miljøer	Tiltaket vil bedre forholdene for kulturminner/ miljøer	Tiltaket vil stort sett ikke endre kulturminner/ miljøer	Tiltaket vil medføre at kulturminner/ miljøer blir skadet	Tiltaket vil ødelegge kulturminner/ miljøer
	Tiltaket vil i stor grad øke den historiske lesbarheten	Tiltaket vil bedre den historiske lesbarheten	Tiltaket vil stort sett ikke endre den historiske lesbarheten	Tiltaket vil redusere den historiske lesbarheten	Tiltaket vil ødelegge den historiske lesbarheten
Historisk sammenheng og struktur	Tiltaket vil i stor grad styrke den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser	Tiltaket vil styrke den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser	Tiltaket vil stort sett ikke endre den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser	Tiltaket vil svekke den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser	Tiltaket vil bryte den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser
	Tiltaket vil i stor grad forsterke historiske strukturer	Tiltaket vil forsterke historiske strukturer	Tiltaket vil stort sett ikke endre historiske strukturer	Tiltaket vil redusere historiske strukturer	Tiltaket vil ødelegge historiske strukturer

1.12 Konsekvensvurderinger

Verdivurderingen og omfangsvurderingen vil danne grunnlag for en vurdering av konsekvensene av tiltaket som beskrives både verbalt og med angivelse på en skala fra pluss (++++) til minus (- - -), jf tabell 3.

Konsekvensgrad bestemmes ut fra matrise i Håndbok-140 (Statens vegvesen 2006). Betydningen av inngrepet fastsettes på grunnlag av en fagbasert vurdering av verdier i det berørte området og tiltakets omfang (effekt).

Tabell 3: Konsekvensvifte (Statens vegvesen 2006)



2 BESKRIVELSE AV DAGENS SITUASJON

Beskrivelsene i dette kapitlet bør sees i sammenheng med strandlinjekart og kart over kulturmiljøer, vedlegg 2 og 3.

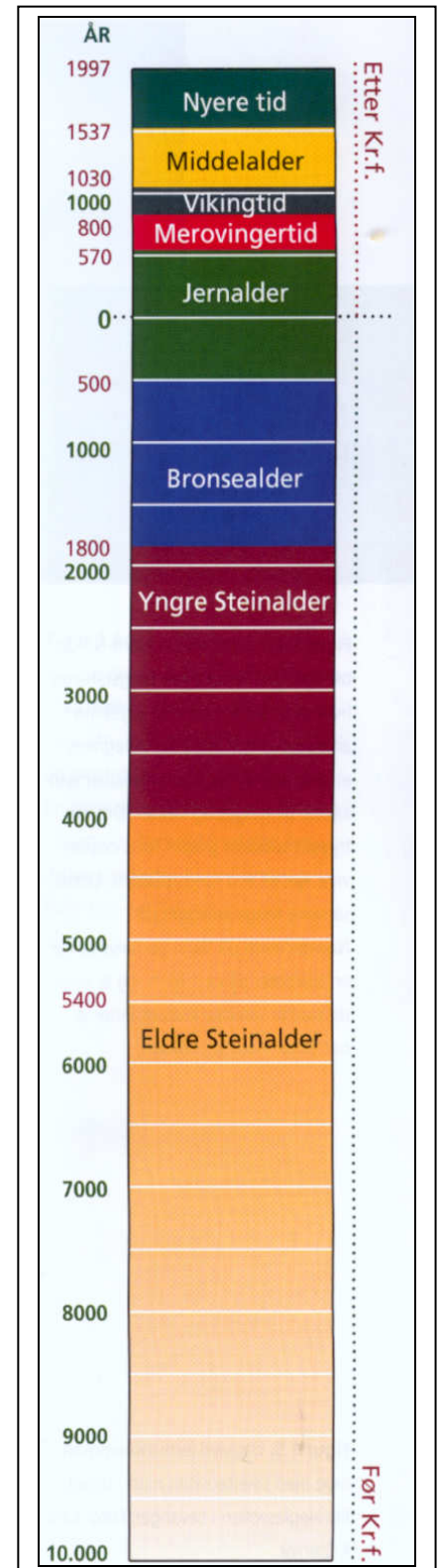
2.1 Kulturhistorisk oversikt for området

Planområdet ligger på Vinterbro i Ås kommune, øst for innerste del av Bunnefjorden. Området domineres i dag av store veisystemer, næringsvirksomhet og boligområder, samt noe utmark med barskog. Landskapet er kupert med mindre bergkoller. I sør ved Nordby går en stor morenerygg med dyrket mark. Ved Askehaug og Bølstad gårder, ligger en mindre morene med oppdyrket mark. Ved rv 156 og Vinterbro senter er det en forsenkning, før landskapet igjen stiger noe mot Sjøskogen. Forsenkningen er spor etter et forhistorisk sund som gikk østover og nordover fra Bunnefjorden. Etter at landet steg og sundet ble stengt rundt slutten av nøstvefasen, har det ligget et myrområde her, Rødmyr. I følge gårdshistorien for Ås kommer navnet Vinterbru fra jordveien østfra ned til Nettet som ble laget over myra på 1400-tallet. Denne vinterveien gikk i området der trafikknutepunktet i dag ligger. Om en ser på landskapet i hele Ås kommune er det preget av omfattende moreneområder, planområdet er en av de få delene av kommunen som har minimalt med morenejord (Kulturminneplan Ås 1999; Vik 1972).

2.1.1 Eldre steinalder/mesolitikum

Ca 9500 år f.Kr. trakk isen seg tilbake fra det som i dag er Vinterbroområdet. I denne tidlige perioden mens isen smeltet bort steg landet raskt, med ca 6 meter per hundreår. Farten ble etter hvert redusert, og rundt 3800 f.Kr. er hastigheten ca 1 meter pr hundreår. Ut fra det vi vet om menneskene og bosetning i eldre steinalder (på fagspråket betegnet mesolitikum) var det en sterk orientering mot sjøen, og boplassene lå gjerne helt i vannkanten. Dette mønsteret er såpass klart at kunnskapen om hvor strandlinjen gikk i fortiden kan brukes både til å lete etter og til å datere sporene etter mennesker. I og med at det sjelden blir funnet materiale fra steinalderen som kan C14-dateres, blir strandlinjedateringene viktig, i kombinasjon med andre landskapsfaktorer og endringer i redskapsteknologi. Det er utarbeidet sikre strandlinjekronologier for flere steder i nærområdet, blant annet i Ski (Jaksland 2001).

Perioden fra ca 9500 f.Kr – 8250 f.Kr kalles tidligmesolitikum. De tidligste sikre sporene etter mennesker i regionen er datert til ca 8800 f.Kr, og er fra Stunner i Ski, som ligger en drøy mil øst for Vinterbro. Funnene ligger i dag ca 160 m.o.h. På denne tiden lå Vinterbroområdet fortsatt under havflaten, med unntak av noen små øyer. Noen hundreår senere hadde sjøen sunket betraktelig, og fra denne tiden er det gjort to funn på 125 og 135 meters høyde mellom Furukollen og Kirkerudåsen, like sørøst for planområdet. Steinmaterialet kan ikke dateres sikkert, men høyden over havet sannsynliggjør at de er fra den første delen av steinalderen,



tidligmesolitikum (ca 9500 f.Kr. – 8250 f.Kr.) (Jaksland 2001). I indre Oslofjord ligger tidligmesolittiske lokaliteter i dag fra ca 100 m.o.h, opp til ca 220 m.o.h.

Perioden mellommesolitikum regnes fra ca 8250 f.Kr – 6400 f.Kr, og er generelt mindre undersøkt enn periodene før og etter. Da Vinterbro næringspark skulle bygges ble det gravd ut to boplasser fra denne perioden på 90 og 99 m.o.h. Funnforholdene og typologiske trekk ved steinmaterialet knytter boplassene sikkert til mellommesolitikum, og de er datert til ca 7700 og 7500 f.Kr. Like nordvest for Furukollen ble det under forundersøkelsene til denne konsekvensutredningen gjort et funn ca 95 m.o.h, som ut fra strandlinjedatering trolig kan knyttes til samme periode. I Vinterbroområdet ligger funn fra mellommesolitikum i dag mellom ca 100 m.o.h. og ca 70 m.o.h (Jaksland 2001).

Senmesolitikum (ca 6400 f.Kr – 3800 f. Kr) gikk tidligere under navnet Nøstvet, i senere tid har perioden blitt inndelt i Nøstvetfasen (6400 f.Kr. – 4700 f.Kr.), og tverrpilfasen (4700 f.Kr. - 3800 f.Kr.). Fasen fikk navnet Nøstvet etter gården der de første arkeologiske funnene fra perioden ble gjort i 1879. Funnene dukket opp under nyrydding på husmannsplassen Sjøskogen. Disse funnene fikk fagmiljøet til å innse at det hadde vært bosetning i eldre steinalder i Norge, tidligere trodde man ikke det hadde vært mennesker i landet før jordbruket ble innført ca 3800 f.Kr. Nøstvet er fortsatt et av områdene med aller størst funnrikdom fra nøstvetfasen (Jaksland 2001).

Da boplassene fra nøstvetfasen var i bruk, stod havet fortsatt flere titalls meter høyere enn i dag, og Bunnefjorden var både dypere og bredere. På denne tiden munnet to smale sund ut i Bunnefjorden. Det ene sundet gikk tvers gjennom Nesodden vestover fra Glenne, gjennom Havsjødalen, og endt opp i Oslofjorden litt nord for Drøbaksundet. Det andre sundet gikk fra Vinterbro nordøst til Hvervenbukta, gjennom det som i dag er Gjersjøen. Disse sundene var trange, men viktige både som rike fiskeplasser og som ferdselsårer, og det er mange funn fra nøstvetfasen langs begge. På Nesodden, ved sundet inn fra Glenne, er det funnet en boplass med en del beinmateriale. Den viser mye bruk av fisk, men også skjell, fugl, mindre dyr og bein fra en hund eller ulv.

Det er generelt flere funn fra nøstvetfasen enn fra periodene før. Det tolkes gjerne som at det er blitt flere mennesker, dessuten at de kommer oftere tilbake til samme sted (Jaksland 2001). En viktig funnkategori fra perioden er Nøstvetøksene. Øksetypen er ikke unik for denne fasen, men funn av store mengder bergartsøkser er et av de typiske trekkene. For eksempel ble det mellom 1879 og 1913 levert inn ca 300 økser av bergart fra den klassiske nøstvetlokaliteten til Oldsaksamlingen. Det har blitt argumentert for at den økte bruken av andre steintyper enn flint kom av at det etter hvert ble mangel på flint. Flint finnes ikke naturlig i Norge. Andre mener at eksplosjonen i produksjon av bergartsøkser heller kom av at det dukket opp nye og flere aktiviteter som krevde økser. Disse nye aktivitetene kan igjen ha sammenheng med mindre mobilitet i befolkningen.

Rundt 5200 f.Kr. førte landhevingen til at de to av sundene inn til Bunnefjorden lukket seg. Når Bunnefjorden nå ble en blindfjord, må det ha hatt store konsekvenser for bosetningen i området. I Vinterbroområdet ligger funn fra nøstvetfasen i dag fra mellom ca 70 m.o.h. og 45 m.o.h. (Jaksland 2001).

Eldre steinalder strekker seg fra ca 9500 f.Kr. til ca 3800 f.Kr. Funnene fra de tidligste periodene i eldre steinalder, tidligmesolitikum, er svært like over store deler av Nord-Europa. I hele området ble redskaper helst laget av flint, det er og stor likhet i teknikkene som ble brukt. Det tolkes som at menneskene i denne perioden var nomader, reiste mye og langt, og levde av sanking, fiske og jakt. Senere, i mellommesolitikum oppstod noen regionale forskjeller i råstoff og teknikk. Når en kommer til senmesolitikum, eller nøstvetfasen, ble regionene mindre og forskjellene større. Det er store fellestrekk mellom funn på Nøstvet, Frebergsvik i Borre i Vestfold, og Lihult i vest-Sverige, og dette "nøstvetområdet" strekker

seg fra Sørvestlandet til Vest-Sverige . Teknikkene er ganske like, og det brukes mye lokal stein. Fra Sørvestlandet og nordover er funnene mer ulike de på Nøstvet. Forskjellene i steinfunn tolkes som at menneskene etter hvert delte seg opp i mindre grupperinger som utviklet sine egne spesielle teknikker og måter å gjøre ting på. De var fortsatt nomader og reiste rundt, men det er en antydning til sterkere tilknytning til mer avgrensede områder, og de kom oftere tilbake til samme sted (Jaksland 2001).

2.1.2 Yngre steinalder og bronsealder

Perioden etter mesolitikum kalles neolitikum eller yngre steinalder, og varer fra ca 3800 – 1800 f.Kr. En av de viktigste grunnene til at en setter skillet mellom yngre og eldre steinalder her, er at det er nå jordbruket innføres, og det skjer en gradvis endring fra et nomadisk sanker-, jeger- og fiskerliv til flere innslag av en bofast levemåte (Jaksland 2001). Det betyr ikke at menneskene straks begynte å drive jorden/skogen og leve slik bønder gjør i dag, men folk kan knyttes sterkere til et mindre område, og husdyr og pleie av jord og planter ble etter hvert viktigere. Det er få boplassfunn fra denne perioden, de fleste ligger fortsatt langs kystlinjen. I Akershus er det ikke funnet noen boplasser fra perioden som kan knyttes sikkert til landbruksdrift (Amundsen & Traaholt 2006). Et av de nærmeste funnene av tidlig landbruk er fra Hunn i Borge i Østfold (Østmo 1991). Langs kystlinjen fra yngre steinalder finnes både keramikk og flintøkser fra Sør-Skandinavia, det forteller at det igjen er mer kontakt sørover etter regionaliseringen i nøstvetfasen (Amundsen og Traaholt 2006).

I undersøkelsesområdet er det betraktelig færre funn fra denne perioden etter at de to sundene inn til Bunnefjorden ble stengt. Noen få av de mange funnene fra Sjøskogen, nærmere bestemt fire lokaliteter, kan likevel ikke være eldre enn neolitikum, yngre steinalder. På Vestnebb, et par kilometer nordvest for Nøstvet, er det fem neolittiske lokaliteter (Jaksland 2001). Ingen av dem er utgravd.

En vet ikke mye om bronsealderen (ca 1800 – 500 f.Kr.) i området. Det er funnet noen få gjenstander av bronse, blant annet i Drøbak. Stein ble fortsatt mye brukt til redskapsproduksjon. Vi vet også lite om bosetningen i området i perioden, men ut fra pollenanalyser og utgravninger av hus på Ullensaker vet en at jordbruket hadde fått godt fotfeste, og trolig var hovednæring i de fleste deler av dagens Akershus (Amundsen og Traaholt 2006). På Askjum og Skuterud i Ås er det funnet gjenfylte groper fra yngre del av bronsealderen, som har blitt knyttet til boplasser (Østmo 1991). Vinterbro lå fremdeles såpass nær sjøen at fiske trolig har vært viktig her. På landsbasis er de fleste funnene fra denne perioden fra graver og offerplasser, og viser praktgjenstander som økser og smykker. Det ligger flere gravrøyser på Børsum, på grensa mot Vestby. Helleristingene er en annen viktig funnkategori fra denne perioden, i Bærum på andre sida av Oslofjorden og mange steder i Østfold er det funnet mange ristninger, ofte av skipsfigurer (Amundsen & Traaholt 2006). Det er funnet skålgroper både på Sjøskogen og i Nordby (askeladden.no). Det er vanskelig å gi noen sikker datering av slike groper. Samfunnsstrukturen ble trolig mer lagdelt utover i bronsealderen, kanskje inndelt i små høvdingdømmer.

2.1.3 Jernalder og middelalder

Perioden fra ca 500 f.Kr til 1030 e.Kr kalles jernalderen, og regnes fra tiden jernet kom til landet. Til forskjell fra bronzen ble produksjonen og bruken av jernet fort utbredt. I de norske områdene var det god tilgang på de viktigste råstoffene: god myrmalm og skog til brensel, og kunnskapen om produksjonsprosessen spredte seg raskt.

Eldre jernalder i Akershus oppfattes ut fra gravfunnene gjerne som en nedgangstid. I hele Akershus er det bare funnet en grav fra de første 500 årene. Etter Kristi fødsel endres trolig gravskikken, det finnes en del gravhauger fra disse hundreårene.

Morenene i Ås og Ski var viktige bosetningsområder (Amundsen & Traaholt 2006). Den store landbruksutviklingen kom i denne perioden. På denne tiden var løs og lettrenert jord viktig

for åkerbruket, og, og slik jord finner en i skråninger og på moreneryggene. Rundt den store morenen på Nordby like sør for planområdet, ligger et gravfelt fra jernalder med et tjuetalls gravrøys og steinsetninger, og spor etter gammel gårdsdrift (askeladden.ra.no; Ås kommune 1999). Ved utgravninger ved Korsegården i Ås er det funnet jernalderhus og andre funn som indikerer at det lå en landsby med gårder og gravplasser her på moreneryggen i eldre jernalder (Østmo 1991). Eldre jernalder var en turbulent tid, befolkningen vokste, det var folkevandringer og konflikter. De mange funnene av bygdeborger i Akershus kan ha en sammenheng med disse forholdene (Amundsen & Traaholt 2006). Det ligger en bygdeborg nordøst for planområdet, like sør for Gjersjøen (askeladden.ra.no).

I de første hundreårene av yngre jernalder (ca 550 e.Kr – 1030 e.Kr) ble mange gårder lagt ned, det er også færre gravfunn fra denne tiden. Men allerede rundt 700 e.Kr. ser en spor av ekspansjonen som kom med vikingtiden. Det ble ryddet nye gårder, og det er mange og rike gravfunn fra perioden. Gravrøysene fra denne perioden ligger gjerne på høyder og åkerholmer (Amundsen & Traaholt 2006). En regner med at de fleste gårdene med navn på –stad og –tveit er fra denne perioden, Nøstvet er en av de tre –tveit-gårdene i Ås (Ås kommune 1999). Der det er gårder som har navn som ender på –vin, -heim, -land, -stad, -tveit, -set og –torp, må en regne med at det har vært bosetning senest i vikingtid (Østmo 1991). I yngre jernalder ble samfunnet mer lagdelt og organisert, med en form for rettsvesen, militærvesen og vardevakt, og samfunnsposisjoner rangert fra træler til frie menn og konger (Ås kommune 1999).

I løpet av jernalderen vokste jordbruket kraftig, i Ås var det omtrent 150 gårdsbruk før svartedauden. En regner med at rundt halvparten av befolkningen døde i pesten, når klima i tillegg endret seg og ble kaldere og våtere, ble mange bruk ble liggende øde (Ås kommune 1999). Mellom Furukollen og Kirkerudåsen ble det i 1997 funnet et felt med 27 rydningsrøys og en gammel hulvei, som tidfestes til jernalder eller middelalder (askeladden.ra.no).

Kirkene er av blant de mest tydelige sporene fra middelalderen (1030-1537 e.Kr.). Tidlig på 1000-tallet hadde kirkemakten fått fotfeste i Viken, innerst i Oslofjorden. Kristningen i denne perioden hang nøye sammen med befestingen av kongemakten. I løpet av 1100-1200-tallet ble det bygget 5 kirker i Follo, blant annet på Nordby, Ås og Kroer. Kirken på Ås var av stein og ble revet i 1866, de første kirkene på Nordby og Kroer vet en mindre om (Christie 1969). I middelalderen hørte mange av gårdene i området inn under kirken, Askehaug gård hørte inn under Hovedøya kloster fram til klostergodsene ble inndratt til krongods i 1532, og Bølstad gård tilhørte Oslo bispestol fra 1400-tallet fram til 1838. Kirkerud hørte til Nordby kirke fram til kirken med alle eiendommer ble solgt til soknepresten i 1722. Nøstvetgården var selveie fra 1400-tallet, trolig også tidligere (Vik 1972)

2.1.4 Nyere tid (etter reformasjonen i 1537)

Landbruket ble intensivert da folketallet i Akershus steg kraftig på 1600-og 1700-tallet, og rundt 1650 var de fleste ødegårder fra middelalderen tatt i bruk igjen. På 1700-tallet kjøpte mange jord av kronen, det var nyriddinger, og jordbruket ekspanderte. På slutten av 1800-tallet økte befolkningen raskere enn det jordbruket kunne forsørge, og mange utvandret til Amerika. I Akershus var utvandringen ikke like stor som en del andre steder, trolig pga nærheten til Christiania og jobbmulighetene som utviklet seg der innen industri og som tjenestefolk for borgerskapet (Anderson 2006). I 1854 blir Ås høiere landbruksskole opprettet, noe som har gitt både arbeidsplasser og økt landbruksfaglig kunnskap i området (Ås kommune 1999). Forskning, krafftfor, avlsforsøk og nye maskiner gjorde landbruket mer effektivt, og produktiviteten og utbyttet av landbruket økte mye mellom 1850 og 1950. Rundt 1950 var det igjen en store endringer i landbruksmetoder, og driften ble mer maskinell. Utviklingen i landbruket påvirker dessuten landskapet og bygningene, i dag domineres gårdslandskapene av store, åpne, planerte og drenerte jorder, og få og store driftsbygninger

med plass for de nye, store maskinene. Den gamle akershusiske stueformen og de mange småbyggene er stort sett borte (Anderson 2006).

Utover på 1600- og 1700-tallet ble næringslivet sterkt påvirket av den store etterspørsel etter norsk trelast. Oppgangssaga kom i bruk og økte produksjonsevnen, trelasten var en viktig eksportvare også for Follo. Havnene i ladestedene Vestby, Son, Hvitsten og Hølen var viktige. Havnene var isfrie om vinteren, Drøbak var Christianias vinterhavn, og mye av trelasten fra Akershus ble skipet ut fra Follo. Fiske var fortsatt en viktig næringsvei både for yrkesfiskerne, gårdene med strandrett, og husmennene. Men det ga dårlig utkomme, og måtte oftest suppleres med tilleggsnæringer (Anderson 2006).

Kommunikasjonene har endret seg mye de siste hundreårene. Flere av de gamle veifarene på østsiden av Oslofjorden ble etter hvert knyttet sammen og oppgradert til den Fredrikhaldske kongevei. Et veifar fra før 1650 over Nordby ble oppgradert til kongevei i siste halvdel av 1700-tallet, kongeveien går videre gjennom Nøstvetmarka (Anderson 2006). Strekningen fra Skyssjordet i Ås til Christiania ble bygget av militære avdelinger etter Kaptein Döderleins veiplan fra 1762, åtte alen bred med to alen brede og en alen dype grøfter på begge sider. Veien gjennom Nøstvetmarka har i stor grad samme trase og bredde i dag, den ble restaurert på begynnelsen av 1990-tallet, og brukes som gang- og sykkelvei. Rundt 1870 ble den fredrikhaldske kongevei avløst av den gamle Mosseveien langs Gjersjøen til Vinterbru (Statens vegvesen 1997). Jernbanen fra Christiania til svenskegrensa, med stasjoner blant annet på Ski, Ås og Vestby, kom i 1879. Transport av jord- og skogbruksprodukter var den viktigste årsaken til jernbaneutbyggingen. Jernbaneetableringen flyttet transportknutepunktene i området fra Drøbak til Ås, Ski og Kolbotn (Anderson 2006).

I nyere tid har boliger i området hovedsakelig blitt bygget langs vei- og jernbanelinjer. Fra 1960-tallet ble det vanligere med en samordnet planlegging av boligbyggingen. Oslo ønsket å dra inn de store ubygde arealene i nabokommunene som utbyggingsområde. Nabokommunene var ofte mindre interesserte, de ønsket ikke å være en støttefunksjon for Oslo, men å utvikle næring og bosetning på eget grunnlag. Det var en storstilt utbygging både av blokker og eneboliger. Etter konflikter med landbruket ble boliger lagt i skogleddede skrånninger, uavhengig av kommunikasjonslinjer, noe som gjorde folk mer avhengige av bilen. Fra 60-tallet har tallet på biler eksplodert, bilkjøringen har blitt et problem, og i nasjonal transportplan er det i dag en ambisjon om å flytte mer transport til kollektivtrafikken (Anderson 2006). På Vinterbro har det vært en omfattende boligutbygging de siste 50 årene, trolig mye på grunn av nærheten til de store hovedveiene i området.

Transportbruken har også påvirket handelsutviklingen de siste tiårene. Fram til 1842 var handelsprivilegiene strenge, og ladestedene Hvitsten, Son, Hølen og Drøbak var de eneste i Akershus som hadde lov til å drive handel. Systemet ble etter hvert myket opp, og i 1874 var det slutt på innskrenkninger i handelsmulighetene. Senterkonseptet utviklet seg i USA på begynnelsen av 1900-tallet, og i 1953 ble det første kjøpesentret i Norge bygget på Eiksmarka i Bærum. På 1970-tallet var bilen blitt allemannseie, og tettstedene begynte å merke konkurransen fra frittliggende varehus utenfor byen (Anderson 2006). Fra 1980-tallet økte byggingen av de store kjøpesentrene. Vinterbro senter ble bygget i 1996 (Vinterbro.no).

2.2 Kulturmiljø, verdivurderte

2.2.1 Kulturmiljø 1 Nøstvetboplassene

Nordvest for planområdet ligger den klassiske Nøstvetlokaliteten som ble oppdaget i 1879, lokaliteten vises på kart (vedlegg 3) som en rød kulturminneflate i sørlige del av kulturmiljø 1, noe større enn kulturminnepunktene rundt. Det ligger mange flere boplasser fra nøstvetfasen langsmed dalsida nordover, de fleste på høyder rundt 60-70 m.o.h. Da de var i bruk var landet lavere og Bunnefjorden bredere enn den er i dag. Boplassene lå da ved strandkanten langs Bunnefjorden, ved munningen til det smale sundet som gikk inn øst- og nordover ved Vinterbro (se strandlinjekart vedlegg 2). Miljøet er avgrenset ut fra det store tettheten av funn fra nøstvetfasen, og av fortidens landskap, da dette området lå langs de nordre breddene av fortidens Vinterbrosund.

Funnene fra Nøstvet på slutten av 1800-tallet fikk arkeologene til å innse at det hadde vært folk i landet helt tilbake i eldre steinalder, ikke bare etter at jordbruket kom i yngre steinalder. Eldre steinalder ble lenge bare delt inn i fosnafasen (eldste periode) og nøstvetfasen (yngste periode), senere har inndelingene blitt mer detaljerte, men nøstvetnavnet er fortsatt brukt om den lengste senmesolittiske fasen, nøstvetfasen, og Nøstvet har en viktig forskningshistorisk rolle.

Selve den klassiske Nøstvetlokaliteten ligger i et landskapsrom som er skjermet av berg på tre sider med åpning mot sørøst, ned mot det som da var havnivå. Det er satt opp et skilt her som forteller om lokaliteten og fasen. Lokaliteten ligger i et boligområde, noen få hus kan sees fra selve boplassen. Skiltingen som viser veien inn til lokaliteten er enkel og diskret, delvis ødelagt, og kan være vanskelig å få øye på. Det går stier gjennom området og langs med høyden nordover, området besøkes trolig mest av lokale turgåere, og av den lokale skolen. De fleste andre steinalderboplassene i miljøet ligger i skogsida som grensen inn mot boligfeltet, også her går det turstier gjennom området.



Tursti og tagget skilt ved Nøstvetlokaliteten

Rundt om i landet har det vært mange registreringer og utgravninger av funn fra eldre steinalder siden de første undersøkelsene på 1800-tallet. Den klassiske Nøstvetlokaliteten er fortsatt en av de mest funnrrike lokalitetene når de gjelder løsfunn av de typiske Nøstvetøksene. Lokaliteten har og en lokalisering som er velegnet til å vise landskapstilpasningen i detalj. Sammen med de mange boplassene som er funnet i nærområdet senere, er dette et av de sentrale områdene for nøstvetfasen. Kunnskapsverdien for dette området har vært og er høy, og stedet er velegnet til å vise både næringshistorie og samfunnshistorie i nøstvetfasen. Området er representativt for nøstvetfasen, det er et av 7 kjente funnsteder på Østlandet med samme type funnkarakteristika. Selv om det ligger et boligområde nært inntil miljøet er mange av boplassene ganske uforstyrret, og gir muligheter både for ny kunnskap og opplevelse, og lokal og regional identitetsskaping. Nøstvetboplassene spiller en viktig forskningshistorisk rolle, og er et viktig område for funn fra eldre steinalder.

Verdi: stor



2.2.2 Kulturmiljø 2 Sjøskogen

Midt i boligfeltet på Sjøskogen ligger et bolighus som i kart fra Ås kommunes beskrives som hovedbygningen på Sjøskogen i Ås. Sjøskogen var husmannsplass under gården Nøstvet, den største gården i området. Like nord for bygningen på Sjøskogen ligger et lite skålgropfelt som kan være fra jernalder, et av seks i kommunen. Like sør for bygningen er det registrert en steinalderboplass. Miljøet er avgrenset ut fra funnene av automatisk fredete kulturminner, og den lille høyden husmannsplassen ligger på.

Som en av mange husmannsplasser i området, viser stedet tilbake til en viktig del av de siste hundreårenes samfunnsstruktur. Nyryddingen som husmannen på Sjøskogen drev på slutten av 1870-tallet, var dessuten den direkte årsaken til at klassiske Nøstvetlokaliteten ble funnet. Stedet spiller dermed en rolle i Nøstvetlokalitetens yngste historie.

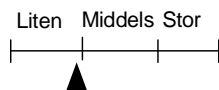
Bygningen som står på stedet har mange moderne preg, men det kan være en gammel kjerne preget av omfattende fornyelser og ombygginger. Bygningen oppleves i dag først og fremst som del av boligfeltet som har vokst opp de siste 20-30 årene, den historiske forbindelsen med hovedgården Nøstvet er lite lesbar. De andre bygningene på tunet på Sjøskogen er borte, og bygningen har for seg relativt liten kulturhistorisk verdi.



Bolighuset på Sjøskogen

Kulturminnene står i en fragmentert sammenheng, og husmannsplasser er fortsatt relativt vanlige, denne har begrenset kulturhistorisk betydning. Skålgropene er sjeldnere, og øker verdien noe. Steinalderboplassen og skålgropene viser ulik bruk over flere tusen år, tidsdybden øker dermed verdien av området.

Verdi: middels til liten



2.2.3 Kulturmiljø 3 Vinterbroboplassene

Fram til slutten av eldre steinalder, mesolitikum, gikk det et sund inn fra Bunnefjorden der Vinterbrosenteret og rv 156 ligger i dag. Et slikt smalt sund med variert bunntopografi var trolig svært fiskerikt. Ut fra dagens kunnskap var tilknytningen til stranden, spesielt ved odder og munnings som disse, svært viktig for steinaldermenneskene. Vi finner ofte steinalderboplasser nettopp ved munningen til slike sund. Slik er det også her, de klassiske Nøstvetboplassene (miljø 1) lå på en odde ved den nordre munningen av dette forhistoriske sundet, Vinterbroboplassene langs den søndre bredden (se vedlegg 2 Strandlinjekart). Vinterbroboplassene er et rikt funnområde med mange boplasser fra nøstvetfasen.

Mot nord er miljøet avgrenset av sundet som i nøstvetfasen skilte Vinterbroboplassene fra Nøstvetboplassene. Sørover omfatter miljøet åssiden hvor bosetningen har fulgt havnivået gjennom alle perioder i eldre steinalder.



Nordre del av miljøet, sett fra rv 156.

Ved Vinterbroboplassene stiger landet jevnt sørover. Det er funnet flere boplasser på høyder rundt 80 m, i forundersøkelser knyttet til denne utredningen ble det gjort et funn på ca 95 m.o.h. To utgravde lokaliteter i østre del av miljøet, på ca 90 og 99 m.o.h., kan ut fra funnforhold og typologiske trekk knyttes til mellommesolitikum, selv om det mangler C14-dateringer. Funn gjort i 1997 på 125 og 135 m høyde er datert til tidligmesolitikum, hovedsakelig ut fra strandlinjedatering. I samme område som de tidligmesolittiske lokalitetene ligger, er det funnet et rydningsrøysfelt og en hulvei datert til jernalder eller middelalder.

Vinterbroboplassene står i dialog med og utfyller funnene på Nøstvet, det har til dels vært direkte siktlinjer, og det har trolig vært mye kommunikasjon på tvers av sundet. Det er en sterk strukturell sammenheng mellom boplassene på Nøstvet og Vinterbro. Den klassiske Nøstvetlokaliteten ligger på en odde ytterst på en halvøy, med en vik i nordvest, og et smalt sund i sør og øst. Vinterbroboplassene følger sørsiden av sundet fram til det svinger fra øst mot nord. På den klassiske Nøstvetlokaliteten er det gjort en stor mengde løsfunn, spesielt av økser, mens det på Vinterbro er registrert svært mange boplassfunn av en litt annen karakter, mer preget av noe mindre og færre steinfunn. De store funnmengdene, i kombinasjon med variasjonene i lokalisering og funninventar, sannsynliggjør at boplassene på Vinterbro og Nøstvet hadde noe ulike funksjoner innenfor det samme systemet. Nøstvetlokaliteten kan ha vært et sentralområde, med satellitter i fjordområdene rundt. Funnene langs hele den fortidige strandlinjen er dermed viktige for å forstå nøstvetfasen og den klassiske Nøstvetlokaliteten som helhet.

Den sterke strukturelle sammenhengen med Nøstvetboplassene øker Vinterbroboplassenes verdi. I nordvestre vestre del av Vinterbroboplassene er det fortsatt lite inngrep. I lokal målestokk er dette dermed et av de områdene med størst mulighet for opplevelse av sammenhengen mellom nøstvetfunn og landskapsomgivelser. Lenger sør i miljøet er det funn fra mellommesolitikum og tidligmesolitikum, funn fra disse periodene er sjeldnere enn funn fra nøstvetfasen. Området er et typisk eksempel på sammenhengen i

landskapsplassering og ressursbruk gjennom hele eldre steinalder. De eldste boplassenes sjeldenhet, og den økte tidsdybden de gir, øker Vinterbroboplassenes verdi. Rydningsrøysfeltet og hulveien fra jern- eller middelalder høyner også tidsdybden og verdsettingen.

Utbyggingene på Sjøskogen og ved Vinterbro senter har redusert lesbarheten av relasjonen mellom Vinterbroboplassene og Nøstvetboplassene. Avgrenset sett har ikke Vinterbroboplassene den samme unike funnrikdommen og forskningshistorien som Nøstvetboplassene. Noe av kunnskapsverdien i miljøet er hentet ut ved 1990-tallets utgravninger før utbyggingen av Vinterbro næringspark. Det har nylig vært gjort ulovlige inngrep i rydningsrøysfeltet, slik at også deres verdi er noe redusert. Utbyggingen i næringsparken har ført til at lesbarheten og formidlingsverdien av nøstvetfunnene innenfor Vinterbroboplassene er ytterligere redusert. Til tross for en sterk strukturell forbindelse med Nøstvetboplassene, framstår Vinterbroboplassene i stadig økende grad som en øy omgitt av utbygde områder. Det kreves en del kunnskap eller formidling for å oppleve sammenhengen mellom boplasser og landskap, og sammenhengen med Nøstvetboplassene.

Verdi:

Stor til middels



2.2.4 Kulturmiljø 4 Askehaug/ Aschehoug gård med fraskilte bruk og husmannsplasser

Sørvest for planområdet ligger Askehaug gård. Ifølge navneforskning og landskapsanalyser kan gården defineres som en heim-gård, med røtter tilbake til tiden rundt Kristi fødsel. Gården skal ha strukket seg over et område fra Bunnefjorden i vest til Kirkerudtjernet i øst. Innenfor dette området ligger i dag gårdene Kirkerud og Bølstad, og husmannsplassene Askehaugbråten, Askebakken og Enerhaugen.

Gården Askehaug brant i 1936, den eneste bygningen som overlevde brannen var et stabbur. Navnet Aschehoug er kjent fra 1500-tallet, familienavnet har vært stavet Aschehoug siden siste halvdel av 1700-tallet (Vik 1972). Kulturmiljøet rundt Askehaug gård er avgrenset dels ut fra de kjente historiske sammenhengene, dels ut fra den lille øst-vest-gående morenergyggen og opplevelsen av landskapsrommet i dag



Tunet på Aschehoug gård



Bølstad gård

Det er direkte synslinjer mellom tunene på Askehaug og Bølstad, og husmannsplassene i utkanten av innmarka i nord forteller om de økonomiske relasjonene mellom gårdene. Kirkerud er ikke inkludert i miljøet ut fra at det er visuelt skilt fra resten av miljøet av en høyderygg og et boligfelt, gården har og en lang og sterk forbindelse til Nordby, og har større tilhørighet til dette området. I gårdshistorien for Akershus argumenteres det for at Bølstad og Kirkerud ble skilt ut fra Askehaug for omkring 1000 år siden. Mellom 1000 og 1300 e. Kr. skal To og Lofsrud ha blitt skilt ut fra Bølstad. Bølstad omtales første gang på 1500-tallet, på 1800-tallet hørte en husmannsplass inn under gården. Kirkerud hørte fra middelalderen inn under Nordby kirkes eiendom. Soknepresten som kjøpte kirken og gården i 1772 solgte videre allerede i 1736, gården var fra da av selveie. Kirken ble solgt til Nordby menighet i 1853 (Vik 1972).

Enerhaugen nordvest i miljøet var husmannsplass under Askehaug fra 16-1700-tallet fram til 1889. I følge gårdshistorien for Ås ble Askehaugbråten i 1860 solgt til en smed mot arbeidsplikt og avtaler om smedarbeid med gården Askehaug (Vik 1972). I dag er en bygning i området skiltet som "Smedly", i kommunens SEFRAK-register er navnet på denne bygningen oppgitt å være Askebakken, mens Askehaugbråten ligger et par hundre meter lenger nordøst. Denne feilkoblingen mellom navnet Smedly, smeden og plassen Askehaugbråten kan enten tyde på at disse bygningene egentlig hørte til samme bruk, eller at det er en feil i en av kildene. På den nordligste plassen er det registrert to eldre bygg, det ene, et uthus, er revet. Bygningen som står igjen er sterkt preget av fornying, men kan ha en gammel kjerne som stilmessig kan plasseres til perioden 1850-1860. På plassen lenger sør som er merket Smedly står det igjen to uthus og en hovedbygning, alle preget av begynnende forfall, med et tidspreg fra sent 1800-tall, disse bygningene har også preg av moderniseringer.

Innenfor kulturmiljøet er det funnet et rydningsrøysområde av uviss alder, en steinalderlokalitet og et løsfunn fra steinalder.



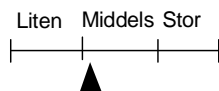
Smedly/ Askehaugbråten/ Askebakken

Til sammen viser forholdet mellom hovedbruk, fraskilte bruk og husmannsplasser på Askehaug en viktig side ved samfunnsforholdene de siste hundreårene. Driftssystemet og de økonomiske relasjonene illustreres av hovedtunet som ligger i midten, mindre, fraskilte bruk med egne jordområder, og små husmannsplasser i utkanten av gårdslandskapet. Det er få eldre bygninger bevart i miljøet, og de som fortsatt står er i stor grad ombygget eller forfalne, de opprinnelige tun- og bygningsstrukturene er dermed bare i liten grad bevart. Området har betydnings som eksempel på husmannsplasser og hverdagsliv i nyere tid

Relasjonen mellom gård, bruk og plasser viser seg også i dagens landskap gjennom både størrelse og beliggenhet. I og med at det fortsatt hovedsakelig er jordbrukslandskap mellom de omtalte brukene, er lesbarheten både av landskapsbruk og de økonomiske relasjonene relativt god. Steinalderfunnene, rydningsrøysfeltet og beliggenheten på en liten morenerygg øker sannsynligheten for at det kan ha vært jordbruksdrift lenger tilbake i tid enn det middelalderens skriftlige kilder gir belegg for.

Verdi:

Middels til liten



2.2.5 Kulturmiljø 5 Nordby skole

Der Nordby skole nå ligger, var husmannsplassen Kontra under Kirkerud gård i drift midt på 1700-tallet. Plassen ble trolig nedlagt før år 1800, men navnet ble bevart. De første hundre årene etter at den kongelige forordning om tvungen almueskole kom i 1739 var det omgangsskole i distriktet, men i 1848 ble en bygning flyttet fra Hebekk i Ski og tatt i bruk som fast skolehus. På 1860-tallet ble det bygget et stort klasserom i nordenden av bygget, og i 1878 ble det satt opp en helt ny skolebygning. Skolebygningen fra 1848 ble da brukt som lærerbolig. Bygningen fra 1878 ble utvidet og innebygd i resten av bygningsmassen på andre halvdel av 1900-tallet, og huser i dag skoleadministrasjonen. Flere bygg og svømmehall kom til i 1964 og 1973. Den eldste skolebygningen, med påbygg og nyere endringer står i dag inngjerdet midt i skoleområdet, og skiller seg tydelig ut som eldre enn resten av miljøet. Bygningen fra 1878 er så innebygget i skoleutvidelsene i senere tid at den ikke kan sees fra utsiden. Miljøet er avgrenset ut fra skolebyggene og områdene som hører til skolen.

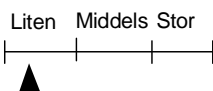


Skolebygningen fra 1848, i bakgrunnen nyere deler av Nordby skole

Miljøet har verdi som et bilde på 150 års skolehistorie på samme sted, fortsatt i daglig bruk. På landsbasis finnes det fortsatt flere tusen gamle skolebygg. De to eldre bygningene i miljøet er begge så mye ombygget at alderspreget er redusert, og de har redusert arkitektonisk betydning.

Verdi:

Liten



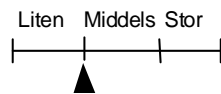
2.2.6 Kulturmiljø 6 Krysset

I åssiden like nordøst for planområdet er det registrert to steinalderboplasser rundt høyde 80 m.o.h, dette tilsier en datering til mellommesolitikum. Boplassene ligger på flater vendt mot sør og vest, da de var i bruk lå de trolig ved nordre bredd av sundet som gikk inn ved Vinterbro. Landskapsplassering og funntyper er representativt og typisk for perioden. Miljøet er avgrenset ut fra kulturminnefunnene, og de langsgående landskapslinjene som skapte bredden av Vinterbrosundet.

Selve funnstedene er relativt godt bevart, med lite direkte inngrep. Det er funn omkring samme høyde også innenfor Vinterbroboplassene og Nøstvetboplassene. Slike funn fra mellommesolitikum er sjeldnere enn funn fra den senere nøstvetfasen. Lesbarheten av sammenhengen mellom boplassene i de tre miljøene er redusert av de mange dominerende inngrepene mellom miljøene. Den eksisterende utbygging av boliger og plasseringen av en vei mellom de to boplassene reduserer lesbarheten av kulturminnenes plassering i landskapet.

Verdi:

Middels til liten



2.2.7 Vurdering i forhold til lokal, regional og nasjonal interesse

Innenfor det aktuelle området står funn fra nøstvetfasen i en særstilling, det er også denne typen kulturminner som vil bli sterkest berørt ved det planlagte tiltaket. Vurderingen av disse vil derfor bli gitt størst plass i dette kapitlet.

En vurdering av jordbrukets kulturlandskap og kulturmiljø i Follo er under utarbeiding, og vil bli ferdiggjort i løpet av 2008. I fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus for 2007-2018 er det også gjort en vurdering av landbrukets kulturlandskap. Ingen av disse rapportene trekker fram miljø innenfor planområdet. Begge peker på Nordby kirke med omgivelser (sør for planområdet) som et kulturlandskap av nasjonal og/ eller regional verdi, og Nøstvetmarka (øst for planområdet), som et annet verdifullt kulturlandskap (Akershus fylkeskommune 2007; Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold 2005).

De sentrale menneskeskapte sporene i kulturmiljøene 2 – Sjøskogen, 4 – Askehaug gård med fraskilte bruk og husmannsplasser og 5 – Nordby skole er alle fra de siste århundrene. Miljøene er representative for tid og sted, de er viktige som ramme for minner fra den nære historien, og for lokal identitetsskaping. Det finnes relativt mange skolebygg, gårdsmiljø og husmannsplasser fra de siste århundrene i Follo og rundt Oslofjorden. Miljøene kan dermed ikke defineres som sjeldne i regional målestokk. Det er bevart enkelte originale elementer i alle de tre miljøene, men tidspreget er sterkt redusert av endringen i bygninger og tunform. De kjente automatisk fredede kulturminnene på Sjøskogen og Askehaug gård er enkeltstående, og framstår ikke som del av noen sammenheng som gir grunnlag for regional eller nasjonal verdsetting. Kulturminnene innenfor miljø 6 – Krysset framstår som relativt enkeltstående, og er heller ikke så unike at det gir grunnlag for regional eller nasjonal verdsetting. *Kulturmiljøene 2 – Sjøskogen, 4 – Askehaug gård med fraskilte bruk og husmannsplasser, 5 – Nordby skole og 6 – Krysset, vurderes alle til å ha lokal verdi.*

For kulturmiljøene 1 – Nøstvetboplassene og 3 – Vinterbroboplassene rundt Furukollen er funn fra nøstvetfasen dominerende, og viktige for verdivurderingen. Som nevnt i gjennomgangen av kulturhistorien er det fellestrekk i funn fra sørvestlandet i Norge østover til Vest- Sverige, som gir grunnlag for å definere dette som en region i nøstvetfasen (Jaksland 2001). Innenfor denne regionen er det gjort større arkeologiske utgravninger av lokaliteter fra nøstvetfasen på Lista i Farsund, Frebergsvik i Vestfold midt på 1970-tallet, rett ovenfor Halden by i Vestfold mot slutten av 1980-tallet, i Vestby i forbindelse med dobbeltspor/E6-prosjektet midt på 1990-tallet, på Hurum i Buskerud i arbeidet med Oslofjordforbindelsen på slutten av 1990-tallet, og ved utbedring av vei og bro over Svinesund i Østfold på begynnelsen av 2000-tallet. Alle disse har gitt rike funn fra nøstvetfasen, men bortsett fra på Svinesund og dels Frebergsvik var ikke andelen økser spesielt stort i forhold til flintfunnene (Jaksland 2005).

Generelt er det dårlige bevaringsforhold for organisk materiale i Oslofjordregionen. Funnet av en kjøkkenmødding, eller søppelhaug, fra nøstvetfasen på Skoklefall i Nesodden kommune i 2000, var derfor svært interessant. Skoklefall ligger ca 15 km nordvest for Vinterbroboplassene, her ble det ved utgravning funnet stein, fiskekroker, brent og ubrent bein, og en del skjellmateriale. Også på Frebergsvik og Haldenlokalitetene er det funnet bein. Slike sjeldne funn gir verdifull tilleggsmateriale om produksjon, erverv og kosthold (Jaksland 2001). Lokaliteter på Torpum ved Svinesund er sammen med Frebergsvik i Vestfold de utgravde lokalitetene som viser størst fellestrekk med Nøstvetlokaliteten.

Resultatene fra 1960- og 70-tallets utgravninger på Frebergsvik ble publisert i 1975. Funnrikdommen, variasjonen og den gode dokumentasjonen gjør at det er dette funnet som hovedsakelig har vært brukt som referanseramme for funn fra nøstvetfasen (Jaksland 2005).

Det som skiller den klassiske Nøstvelokaliteten fra mange andre funn fra nøstvetfasen er den store mengden løsfunn, og den store mengden Nøstvetøkser. Løsfunn er funn som ikke er gjort ved utgravning, men som er funnet tilfeldig på overflaten eller ved jordbearbeidelse i forbindelse med landbruk. Rundt Oslofjorden er det kjent 4 steder i tillegg til Nøstvet med store løsfunn av økser. Disse funnene er fra Giltvet i Spydeberg kommune, Østfold, Torp i Larvik kommune og Rud Østre i Sande kommune, begge Vestfold, og Glenne i Akershus (Jaksland 2005). Det er spesielt store likheter mellom Glenne og Nøstvet. Glenne ligger ca 4 km nordvest for Nøstvet på vestsiden av Bunnefjorden, og lå ved munningen av det smale sundet som krysset gjennom Nesodden til Drøbaksundet. Både Glenne og Nøstvet er spesielt funnrrike boplasser ved munningen av sund ut fra Bunnefjorden, og langs begge disse sundene er det gjort mange øvrige funn fra nøstvetfasen (Jaksland 2001).

Flere forskere har ut fra kombinasjonen av funn, godt næringstilfang og topografi, foreslått at boplasser som Nøstvet har vært basisboplasser for intensiv bruk av en større gruppe mennesker. Jaksland argumenterer for at en her utførte større og ressurskrevende oppgaver, som for eksempel bygging av stokkbåter (Jaksland 2005). Slike basisboplasser kan være et uttrykk for større bofasthet, og dermed være et viktig element i forståelsen av en av de mest gjennomgripende historiske endringene i forholdet mellom mennesker og omgivelser: overgangen fra et nomadisk jeger- og sankerliv, til bofasthet, plante- og dyrehold, og oppbyggingen av større og tyngre boliger og konstruksjoner.

Denne gjennomgangen viser at det finnes flere rike funn fra nøstvetfasen i Oslofjordregionene. På forespørsel har fagpersoner gitt uttrykk for at det fortsatt ofte dukker opp nye funn fra nøstvetfasen når det blir gjort undersøkelser på steder med relevante lokaliseringsfaktorer, blant annet strandnærhet

Nøstvet er et av syv kjente områder i Oslofjordregionen som kan tolkes som mulige basisboplasser. De fleste av disse syv lokalitetene ligger i dag i jordbruksområder, og landskapsformene er jevnet ut og endret i forbindelse med denne driften. Nøstvetlokaliteten er trolig den lokaliteten hvor sammenhengen mellom funn og landskap er minst endret, og dermed mest lesbar og lettest å formidle. Forskningshistorisk var Nøstvet det første kjente funnet fra eldre steinalder, og det har gitt navn til nøstvetfasen. Det er også et av funnene fra nøstvetfasen som det er gjort flere undersøkelser av, og som vi vet relativt mye om. Når det i tillegg er det største kjente norske løsfunnet av økser fra en enkelt basisboplass fra nøstvetfasen, *økes Nøstvetboplassenes interesse og verdsetting til nasjonalt mot internasjonalt nivå.*

Ved registreringer innenfor Vinterbroboplassene er det gjort mange funn fra nøstvetfasen, ut fra det som er kjent i dag er boplassene mindre funnrrike enn den klassiske Nøstvetlokaliteten. Funnene og registreringene i disse områdene er i stor grad gjort i løpet av de siste 20 årene, avgrenset sett har de dermed ikke den samme forskningshistoriske betydningen som Nøstvetlokaliteten. Tidsdybden gjennom eldre steinalder er heller ikke unik i nasjonal målestokk, sett isolert vurderes kulturmiljøet med Vinterbrolokalitetene til å ha regional verdi. Imidlertid må området sees i sammenheng med det fortidige landskapsrommet og fortidens kommunikasjon, bosetning og erverv. De siste tiårenes utbygging har redusert landskapshelheten på sørsiden av fortidens Vinterbrosund, og lesbarheten av sammenhengen med nøstvetboplassene. Samtidig er det fortsatt et samlet område med lite inngrep, hvor det er mulig å synliggjøre den mer lokale sammenhengen mellom landskap og bosetning. I kombinasjon med den sterke strukturelle sammenhengen med Nøstvetboplassene (utdypet kap 5.3), *øker dette Vinterbroboplassenes interesse og verdsetting til regionalt mot nasjonalt nivå.*

2.2.8 Null-alternativet: sannsynlig utvikling dersom tiltaket ikke gjennomføres

Her beskrives null-alternativet i konsekvensutredningen, som beskriver en videreføring av dagens tilstand uten endringer. Vern står sentralt i forvaltningen av kulturminneressurser, og et alternativ uten ytterligere inngrep vil ta vare på kunnskaps- og opplevelsesverdier i området.

Den langsiktige utviklingen i området, uavhengig av tiltaket i denne kommunedelplanen, er knyttet opp mot mange faktorer. Det er sannsynlig at befolkningspresset vil øke i de sentrale østlandsområdene, de gode veiforbindelsene på Vinterbro sannsynliggjør at det kan bli et økt press på boligbygging også her. Den eksisterende næringsbebyggelsen tilsier økt press også på dette området, ut fra at gjeldende politikk ofte prioriterer fortetting framfor å gå inn i nye områder. Det er videre sannsynlig med utviding og ubygging av veisystemene. Et økt press innen vei, boligbygging og næringsutvikling medfører økt press på kulturminneverdiene i området.

I fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljø (Akershus fylkeskommune 2007) er planområdet omringet av kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal eller regional verdi, mens planområdet og nærliggende områder ikke er gitt noen slik verdsetting. Det vises imidlertid at det er gjort mange arkeologiske funn her, i likhet med store deler av Folloregionen. Ås kommune har i løpet av de siste tiåret arbeidet med formidling av Nøstvetboplassene. Akershus fylkeskommune har formidling som et av sine satsingsområder i den nylig vedtatte fylkesdelplanen for kulturminner og kulturmiljø i Akershus, som gjelder fra 2007-2018. Den eldste kulturen og kystkulturen er prioritert de første fire årene, og Nøstvet er nevnt et av de fem viktigste funnene i fylket fra den eldste perioden. Økt formidling av Nøstvet er derfor et sannsynlig forvaltningsalternativ for steinalderfunnene i området. Utover dette oppgis ingen konkrete forvaltningsstrategier for kulturminner spesielt for dette området.

2.2.9 Muligheter for aktiv utvikling av kulturmiljø på Vinterbro dersom tiltaket ikke gjennomføres

I tråd med planprogrammet pkt. 6.3 skal utredningen inneholde en vurdering av alternativer i framtidig forvaltning av minner og landskap. Den overordnede problemstillingen er hvordan vi kan ta vare på og bruke kulturminner og kulturmiljøer som en positiv ressurs for samfunnsutviklingen? Hvordan kan kulturminnene på Vinterbro tas aktivt i bruk som en positiv ressurs i utvikling av lokalsamfunn og næringsliv? Mulighetene ved bevaring av kulturminnene på Vinterbro skisseres her, mens mulighetene ved utbygging blir vurdert under kapittel 4.2.4, avbøtende tiltak. I kapittel 4.2.4 presenteres dessuten forslag til formidling som kan være aktuelle uansett om området bevares eller bygges ut.

Kulturminner og kulturmiljøer representerer ressurser som kan ha stor betydning for å utvikle levende lokalsamfunn og ny næringsvirksomhet. Både nasjonalt og internasjonalt blir stadig større oppmerksomhet rettet mot hvordan kulturminner og kulturmiljøer kan bidra til sosial, kulturell og økonomisk utvikling. Kulturminnene og naturen representerer et stort potensial for fortsatt sysselsetting og bosetting i mange bygder, både langs kysten og i innlandet over hele landet.

Kulturminner er en uerstattelig kilde til kunnskap om den historiske utviklingen i menneskets forhold til hverandre og til naturen. Gjennom dagligliv og handlingsmønstre har mennesker satt spor i sine fysiske omgivelser, som vi dag kan undersøke for å si noe om hvem de var og hva de gjorde, kanskje også noe om hva de tenkte. I mange tilfeller er kulturminnene de eneste primærkildene vi har, det er bare fra det siste årtusenet vi har skriftlige kilder fra norske områder. Kunnskapsbyggingen omkring kulturminnene skal både vise respekt for menneskene som levde før oss og som skapte minnene, dagens ønsker og behov, og kommende generasjoner søken etter ny viten. Det vi søker kunnskap om via kulturminnene er i vid forstand menneskene i fortiden. Undersøkelser av kulturminner kan videre gjøre det

mulig å gjenoppta og utvikle eldre teknologi og naturbruk, som kan være nyttig for å fremme en mer miljøvennlig utvikling (Riksantikvaren 2001). Det bør være en viss kunnskapsproduksjon i samtiden, samtidig skal det bevares muligheter for framtidig kunnskapsbygging i den opprinnelige konteksten. Nye tider vil trolig ha nye problemstillinger og metoder, og en viss andel kulturminner skal bevares for å gi mulighet til å finne nye og andre svar.

Kulturminner synliggjør det foranderlige i de menneskeskapte omgivelsene. De kan gi karakter og særpreget til steder. De kan og vise kontraster og variasjoner, påvirking, sammenhenger og forskjeller. Samtidig kan kulturminner gi subjektive opplevelser, appellere både til fantasi og estetisk sans, og utfordre både synet på omgivelsene og ens egen selvforståelse. På et annet nivå kan kulturminner inspirere til en følelse av være del av en større sammenheng, en fascinasjon over det ukjente i det kjente, glede over det vakre og over god og varig kvalitet, eller vemod over det tapte. Kulturminner oppleves også ofte som noe rolig og stabilt i en stadig mer foranderlig verden, uavhengig av hvor stabilt fortidssamfunnet de er spor etter, faktisk var. Kulturminner er dessuten ofte brukt som lokale, regionale eller nasjonale symbol og "knagger" for felles identitetsskaping og –opplevelse. Enkelte har definert historien som den forklaringsmodellen vi i dag forstår verden ut fra, nå når kirken og religion i stadig mindre grad er styrende for liv og virkelighetsoppfattelse. Denne immaterielle rollen kulturminnene gis lar seg ikke så lett verdsette økonomisk, men er en sentral del av kulturminneverdien.

Det største og tydeligste brukspotensialet ved bevaring er knyttet til bygninger. I et langsiktig og samfunnøkonomisk perspektiv er det ofte lønnsomt å bevare eksisterende bebyggelse framfor å bygge nytt. Men også andre typer kulturminner og kulturmiljøer kan for eksempel virke som utgangspunkt for lokalsamfunnsutvikling og være en positiv lokaliseringfaktor for nyetableringer. De kan danne utgangspunkt for positiv profilering av steder, bedrifter og næringer, og være en viktig del av reiselivskonsepter. Kulturminner og kulturmiljøer tjener også ofte som konkrete utgangspunkter for ulike typer kulturformidling (jfr. historiske spill, opera, konserter). Det har videre vist seg at bevaring og investeringer i kulturminner ofte gir stort indirekte økonomisk utbytte, blant annet i form av økte inntekter i nærmiljøet, og i arbeidsplasser. Kunnskap om kulturminnene og den kulturhistoriske sammenhengen de har oppstått i, er helt sentral for kvalitets- og produktutvikling innenfor denne næringen.

På Vinterbro er det muligheter for utvikling av både kunnskapen, opplevelsen og bruken av bevarte kulturminner. På den klassiske Nøstvetlokaliteten er den lokale landskaps plasseringen av en boplass godt lesbar og lett å formidle, mens Vinterbro boplassene egner seg godt til å formidle landskapsbruk i litt større format, over flere boplasser. Fordi steinalderssamfunnet så på og brukte naturen på en helt annen måte enn vi gjør i dag, er kulturminnenes relasjon til landskapet svært viktig både for kunnskapen om og opplevelsen av boplassene. De fleste steinalderfunnene er fra nøstvetfasen, en periode hvor vi ser overgangen fra en nomadisk i retning av en mindre mobil livsform. Boplassenes sammenheng med landskapsformene og det større naturmiljøet kan være like viktig som det enkelte gjenstandsfunnet for forståelsen av hvordan mennesker levde.

Generelt er kulturminner fra eldre steinalder lite synlige. Forståelsen av kulturminner fra så langt tilbake er ofte lite tilgjengelige uten en kunnskapsbakgrunn og tolkning som få i utgangspunktet har tilgang til. En godt gjennomarbeidet og allmenn formidling, vil øke den allmenne kunnskapen og opplevelsen av disse viktige, men lite kjente kulturminnene. Samtidig sikrer bevaring tilgangen til egne, direkte erfaringer med kulturminnet, som en kildesikring av den tolkede, presenterte versjonen. Opplevelsen av det autentiske, opprinnelige er ofte en viktig del av kulturminneopplevelsen, og denne sikres ved bevaring. Kulturminner kan utvikles i et mangfold av retninger, hva som eventuelt velges er avhengig ulike faktorer og interesser.

3 TILTAKETS OMFANG OG KONSEKVENSER FOR KULTURMINNER OG KULTURMILJØ

Som nevnt innledningsvis vil det i dette kapitlet bli gjort en vurdering av tiltakets omfang og konsekvens for hvert enkelt kulturmiljø. Enkelte mulige konsekvenser ved utbygging er i tillegg behandlet i kapittel 9, Kulturminner og kulturmiljø i samfunnet.

3.1 Kulturmiljø 1 Nøstvetboplassene

Det aktuelle tiltaket vil ikke medføre direkte inngrep i dette miljøet. Landskapet er småkupert og delvis skogdekt, og det er i dag ikke direkte siktlinjer til tiltaksområdene. Den historiske lesbarheten av hver enkelt lokalitet innenfor Nøstvetboplassene vil heller ikke bli vesentlig endret av det planlagte tiltaket.

Den historiske sammenhengen og de historiske strukturene Nøstvetboplassene er en del av vil derimot bli svekket av tiltaket. Steinalderens bosetning, næring og kommunikasjon er nært knyttet til landskapsbruk. Tilgangen til ulike naturressurser hadde stor betydning for hvor og hvordan man levde. Med en nomadisk livsform forholder man seg dessuten til store naturområder, og knytter seg i mindre grad til et enkelt sted. Dette medfører at den enkelte boplassen ikke kan forstås alene, men må sees i sammenheng med et større omland. Det er sannsynlig at det har vært en sterk forbindelse mellom samtidige boplassene på hver side av sundet som gikk inn ved Vinterbro. Nordvestre del av Vinterbroboplassene er et av de siste urørte områdene av noe størrelse med sterk forbindelse til Nøstvetfunnene. Utbygging og fjerning av Vinterbroboplassene vil ødelegge en viktig del av Nøstvetboplassenes strukturelle helhet.

Omfang: lite til middels negativt.

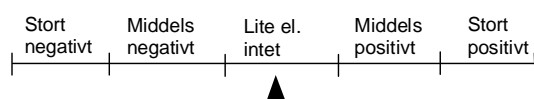


Liten til middels negativ påvirkning på et kulturmiljø med stor verdi, gir middels negativ konsekvens (- -)

3.2 Kulturmiljø 2 Sjøskogen

De kjente tiltakene vil ikke gripe direkte inn i miljøet, de vil heller ikke endre den historiske lesbarheten som allerede er sterkt svekket av de mange nye endringene rundt miljøet. Den historiske sammenhengen er også allerede svekket av inngrepene, og det er lite igjen av historiske strukturer. Husmannsplassens forbindelse til gården Nøstvet er lite synlig i landskapet, kosmologien og naturforståelsen som skålgropene hører til i er lite lesbar i det utbygde landskapet. Steinalderboplassens beliggenhet er interessant i forhold til de mange andre steinalderboplassene i området på Vinterbro, men avgrenset sett er forståelsen av denne også redusert av boligfeltet i området.

Omfang: ubetydelig



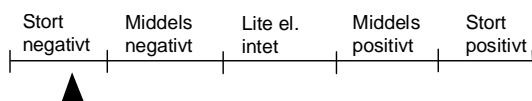
Ubetydelig påvirkning på et kulturmiljø med middels til liten verdi, gir ubetydelig konsekvens (0).

3.3 Kulturmiljø 3 Vinterbroboplassene

Det planlagte tiltaket vil medføre direkte inngrep i kulturmiljøet, og ødelegge kulturminner. Derav følger at disse kulturminnenes lesbarhet, sammenheng med landskapet og historiske struktur også vil bli ødelagt. Det er lokalitetene fra nøstvetfasen i nordre del av miljøet som er de mest betydningsfulle, og det er også hovedsakelig disse som vil bli ødelagt av tiltaket. Området er allerede sterkt presset på flere kanter av utbygging, og lesbarheten av landskapssammenhengen mellom Vinterbroboplassene og Nøstvetboplassene er redusert. Selv om det skulle bli mulig å bevare deler av miljøet, vil den historiske sammenhengen mellom boplassene og landskapet de er en del av bli sterkt svekket, og den historiske lesbarheten ytterligere redusert.

Høyere oppe, i søndre del av miljøet, ligger det boplasser fra tidligere faser i eldre steinalder, i tillegg til et rydningsrøysfelt og en hulvei fra jernalder eller middelalder. Ved utbygging i nordre deler av planområdet vil lesbarheten av utviklingen gjennom eldre steinalder bli redusert, og de eldste minnene vil i større grad framstå som løsrevet. Rydningsrøysfeltet er nylig blitt skadet og delvis ødelagt av ulovlige inngrep. Utbygging innenfor planområdet vil ytterligere redusere sammenhengen og den historiske lesbarheten av kulturminnene i hele miljøet.

Omfang: stort negativt

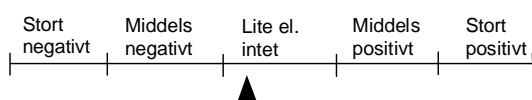


Stor negativ påvirkning på et miljø med stor til middels verdi, gir stor negativ konsekvens (- - -).

3.4 Kulturmiljø 4 Askehaug/ Aschehoug gård med fraskilte bruk og husmannsplasser

Miljøet ligger oversiktlig til langs den lille moreneryggen. Kulturlandskapet med gårdstunet, innmark og skogen rundt er delvis bevart, spesielt rundt gården Bølstad. Påvirkningen på dette miljøet vil avhenge av høyde og omfang på det aktuelle tiltaket. Tiltaket vil først og fremst få en visuell og indirekte påvirkning på miljøet, de vil ikke gripe direkte inn. Generelt er det størst sannsynlighet for påvirkning av området rundt Bølstad, der utbyggingen kan komme ganske nært. I tidligere vedtatt kommuneplan er det planlagt en nord-sør-gående vei gjennom østre del av miljøet. Utviding av Vinterbro senter kan gi økt sannsynlighet for at disse veiplanene realiseres, og dermed øker påvirkningen på gårdsmiljøet. Det er allerede er en del inngrep i form av veier og boligfelt sør og nordvest for miljøet. All ny utbygging som blir synlig i sammenheng med gårdsmiljøet vil redusere opplevelsen, historiske sammenhenger og strukturer, og lesbarheten av kulturlandskapet

Omfang: intet til lite negativt.

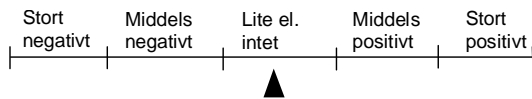


Ingen eller liten negativ påvirkning på et miljø med middels til liten verdi, gir liten til ubetydelig negativ konsekvens (- /0).

3.5 Kulturmiljø 5 Nordby skole

Det planlagte tiltaket vil ikke medføre direkte inngrep i dette kulturmiljøet, verken i form av ødeleggelser, endring av historisk lesbarhet eller sammenheng. Ut fra det som er kjent vil det heller ikke bli betydelige visuelle eller andre konsekvenser.

Omfang: intet



Ubetydelig påvirkning på et miljø av liten verdi, gir ubetydelig konsekvens (0).

3.6 Kulturmiljø 6 Krysset

Det planlagte tiltaket vil ikke medføre direkte inngrep i dette kulturmiljøet, men miljøet ligger helt inn mot plangrensen. Denne nærføringen av eventuelle tiltak vil redusere lesbarheten av kulturminnene, og deres landskapssammenheng. Ødeleggelse av boplassene innenfor Vinterbroboplassene fra samme periode, vil redusere boplassenes strukturelle sammenheng.

Omfang: Lite til middels negativt



Liten til middels negativ påvirkning på et kulturmiljø med middels til liten verdi, gir liten til middels negativ konsekvens (- / - -).

4 AVBØTENDE TILTAK

4.1 Nasjonale, regionale og lokale målsettinger for kulturminner og kulturmiljø

4.1.1 Overordnede faglige mål

Forvaltningen av kulturminner har i senere år gått i retning av å vekte kulturelle sammenhenger framfor enkeltobjekter, og begreper som kulturlandskap og kulturmiljø har fått en stadig større betydning. Dette er igjen et uttrykk for en økt forståelse for den kompleksitet enkeltobjektene representerer og er en del av. Kulturminner inngår nesten alltid i en større helhet med andre kulturminner og med landskapet som omgir dem. Alle landskap, fra tette bylandskap og jordbrukslandskap til tilsynelatende uberørte utmarks- eller fjellandskap, inneholder spor etter menneskene som har brukt dem gjennom tidene. For å forstå både historien og miljøet bedre er det viktig å se på sammenhengen mellom naturgrunnet og menneskenes bruk av det.

4.1.2 Nasjonal kulturminnepolitikk

Nasjonale politiske føringer for forvaltningen av kulturminner i Norge er nedfelt i Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) "Leve med kulturminner", og i Stortingsmelding nr. 26 (2006-2007) "Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand". Det fremgår av disse stortingsmeldingene at kulturminner og kulturmiljøer er viktige ressurser som kilde til kunnskap og opplevelser, for utviklingen av lokalsamfunn og for verdiskaping for næringslivet. Forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer bygger på bærekraftprinsippet. Kulturminner og kulturmiljøer er kilder til kunnskap om fortidens samfunn og levevilkår. Kulturminner, som ikke-fornybare ressurser, må forvaltes på en slik måte at vi tar vare på spor fra tidligere generasjoner, slik at disse kan overleveres til nye generasjoner.

Det er derfor et mål at mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og ivaretas som bruksressurser, som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Det er videre et nasjonalt mål å ivareta et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer i et langsiktig perspektiv og å minimere tapet av kulturminner.

4.1.3 Fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007-18

Målsettingen i fylkesdelplanen er å ta vare på og bruke kulturminner og kulturmiljøer som en positiv ressurs for samfunnsutviklingen. Planen har 4 innsatsområder: Bevaring, forvaltning, formidling og verdiskaping. Målet er at et utvalg kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som speiler mangfoldet og særpreget i kulturhistorien i Akershus skal bevares. Forvaltningen skal være en del av en helhetlig miljø- og ressursforvaltning, blant annet gjennom avklaring av roller, og bedring av verktøy, praksis, forståelse og kunnskap i virksomhet og planlegging. Målet for formidling er å innhente, skape og formidle kunnskapen om kulturarven, og gjennom det øke forståelsen for samfunnsbetydningen av denne kunnskapen. Under tema verdiskaping ønsker Akershus å ta i bruk kulturarven som grunnlag for bærekraftig verdiskaping og utvikling av lokalsamfunn og næringsliv.

De første fire årene prioriterer fylket den eldste historien og kystkulturen. Follo framheves som spesielt viktig for disse to temaene, på bakgrunn av at Ski var skjærgård i eldre steinalder og Vestby i yngre. Under konkretiseringen av sentrale kulturminneområder og – typer, blir Nøstvetlokaliteten nevnt som en av de fem viktigste i fylket fra den eldste historien. Nøstvet har gitt navn til en egen fase i steinalderen, og framheves også i planen som et periodeeksempel, med funn fra tidlig til seinmesolittisk tid.

4.1.4 Kartlegging av kulturminner og kulturlandskap i Follo

Kartleggingen er bestilt av Akershus fylkeskommune, og utarbeides av Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold i nært samarbeid med Follo-kommunene. Rapporten er under utarbeidelse, planlagt ferdiggjort i månedsskiftet jan/feb 2008. Referatet her tar utgangspunkt i høringsutkastet fra juli 2005.

Kartleggingen har utgangspunkt i landbrukets kulturlandskap, men drar også inn kulturminner og viser sammenhenger og tidsdybde. Rapporten er ment som et faglig innspill i kommuneplanleggingen, og kan bidra til synliggjøring av konfliktpotensial og dermed gi større forutsigbarhet i planprosesser. Målsettingen er å gi et bedre grunnlag for å ta vare på verdifulle kulturlandskap, slik at vi og kommende generasjoner kan oppleve landskapet og ha mulighet til å forstå fortiden i våre omgivelser. Rapporten beskriver og verdivurderer kulturlandskapet i Nordby like sør for planområdet, og Nøstvetmarka, like øst for planområdet.

4.1.5 Kommunedelplan kulturminner, Ås kommune.

Planen ble vedtatt i 1999, og er en dokumentasjon av hva som finnes av kulturminner i kommunen. Det gis en historisk oversikt over historien og kulturminner i området, og det gjøres en prioritering av kulturminner, med forslag til tiltak. Denne dokumentasjonen er et hjelpemiddel for kommunen ved plan- og byggesaksbehandlingen. Funnene fra Nøstvetfasten presenteres som det mest kraftfulle kulturminnet i Ås, og planen omhandler formidlingstiltak her, som i dag er gjennomført. Husmannsplasser er et annet kommunalt prioritert felt som det finnes eksempler på innenfor planområdet.

4.1.6 Ås kommuneplan 2007-2019

I planen nevnes det at kunnskap om biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer skal brukes aktivt i arealforvaltningen, de skal gjøres kjent, og viktige registreringer skal sikres mot nedbygging og forfall.

4.2 Avbøtende tiltak

I en konsekvensutredning knyttes avbøtende/kompenserende tiltak vanligvis sterkt opp mot de konkrete planene for tiltak og inngrep. I og med at dette er en konsekvensutredning for en kommunedelplan er tiltaket ikke detaljpresentert. Forslagene til avbøtende tiltak forholder seg derfor til det som er kjent om tiltaket på nåværende tidspunkt, ellers på et mer generelt nivå.

4.2.1 Reduksjon av tiltaksområde

Et mulig avbøtende tiltak er å flytte og konsentrere mest mulig av de planlagte inngrepene innenfor det allerede utbygde området rundt Vinterbro senter. For å redusere mengden inngrep i kulturminner innenfor Vinterbro plassene kan det bygges med konstruksjoner som går innover i fjellet eller på andre måter medfører minst mulig inngrep i selve jordoverflaten.

Et annet mulig avbøtende tiltak er inngrepsfrie korridorer. Funn fra nøstvetfasen er spesielt sentrale, disse ligger mellom ca 45 m.o.h. og 70 m.o.h. i et øst-vest-gående belte. En nord-sør-gående korridor, f.eks. med utgangspunkt i funnene rundt Furukollen, vil bevare noen av funnene og grunnlaget for forståelsen av landskapsbruken gjennom hele eldre steinalder. Som en videreføring av dette avbøtende tiltaket foreslås det å sikre de inngrepsfrie områdene ved regulering til spesialområde bevaring jf. plan- og bygningsloven.

Bevaring, og evt. regulering av viktige deler av kulturmiljøet til spesialområde bevaring, vil være i tråd med nasjonale mål om bevaring av et representativt utvalg kulturminner og minimering av tap. Bevaring er et av de fire hovedsatsingsfeltene i fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007-18, i Ås kommuneplan 2007-2019 er sikring av viktige registreringer en av målsettingene. De planlagte tiltakene medfører inngrep og ødeleggelse av kulturminner som ikke vil ikke være i tråd disse sentrale målformuleringene

på både nasjonalt, regionalt og lokalt plan. Det avbøtende tiltaket gjør at en del av området fortsatt står igjen uberørt, og er dermed mer i tråd med målsettingene om sikring og bevaring av kulturminner.

4.2.2 Landskapstilpasning

Forståelsen av kulturminner fra steinalderen er nært knyttet til landskapet de ligger i. Bevaring og tilpasning til eksisterende landskapsformer med topper, daler, landskapsrom og henvendelser, bevarer noe av lesbarheten og forståelsen av minnene fra fortida. I forhold til miljøet rundt Askehaug gård vil tiltaket først og fremst ha visuell innvirking. Et avbøtende tiltak i forhold til dette miljøet vil være å legge tiltaket lavt i landskapet, og holde bygningshøyden under de høydene som er synlige fra gårdsmiljøet..

Mest mulig bevaring av kulturminnenes opplevelsesverdi gjennom landskapstilpasning, vil være i tråd med nasjonale, regionale og lokale mål om økt opplevelse og bruk av kulturminner.

4.2.3 Merking og tildekking i anleggsperioden

I forkant av eventuelle inngrep bør kulturminneområder merkes og sikres tydelig, dette må følges opp også underveis i anleggsperioden. Dersom enkelte minner er spesielt utsatte bør tildekking eller annen fagmessig beskyttelse vurderes. Dette avbøtende tiltaket skal sikre at ikke inngrep blir større enn planlagt på grunn av misforståelser eller uhell.

Tiltakene vil være i tråd med målsettinger om sikring og bevaring av kulturminner på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå.

4.2.4 Rydding av skog, formidling og andre muligheter for utvikling ved utbygging

Utgravning og formidling regnes ikke som avbøtende tiltak, men kan defineres som kompenseringstiltak. Registreringer og utgravninger brukes for å sikre noe av kulturminnenes kunnskapsverdi etter at det er gjort vedtak om ødeleggelse og tap av dette fellesgodet. Formidling regnes heller ikke som avbøtende tiltak. Formidling sikrer at kunnskapen som er samlet og skapt blir brukt og når ut til større deler av befolkningen. Det er ikke tradisjon i kulturminnevernet for å tillegge formidling stor vekt som avbøtende tiltak i plansaker. Samtidig er det en generell utvikling innen fagfeltet mot mer fokus på kulturminnenes opplevelses- og bruksverdi, tidligere har den rene kunnskapsverdien blitt tillagt absolutt størst vekt.

I tråd med flere punkter under planprogrammets pkt 6.3, er det gjort en vurdering av muligheter og tap ved både bevaring og utbygging. Utviklingsmuligheter ved bevaring er skissert i kapittel 2.2.9, mens utviklingsmuligheter ved utbygging blir skissert her. Det er lagt spesiell vekt på formidling, slik planprogrammet etterspør. De fleste formidlingsforslagene kan utvikles uavhengig av om området bevares eller utbygges.

I dag er det tett skog innenfor store deler av Vinterbroboplassene. Generelt forutsettes det en del kunnskap for å se og oppleve de fleste steinalderminner. Rydding av skog og formidling av kulturminnene vil ha en positiv påvirkning på lesbarheten både av kulturminnene i seg selv og deres sammenheng med landskapet. I forhold til landskapsrelasjonene er det viktig å få fram både de små og de større landskapsrommene. Helt lokalt er relasjonen til tidligere strandlinjer, ly, flater, utsikt osv. viktig. I et større landskapsrom kan forbindelsen til Nøstvetboplassene styrkes, og de store landskapsformene som fortidens sund, åssiden opp til Furukollen osv. tydeliggjøres.

Utbygging av området vil medføre utgravninger, dagens arkeologiske kunnskapsproduksjon skjer i stor grad gjennom slike utgravninger. Utgravningene gir ny kunnskap, gjenstander blir tatt vare på og sammenhenger dokumentert. Kartlegging og undersøkelser vil kunne gi ny og rikere kunnskap om gjenstandene og menneskene i fortiden generelt, og på dette stedet

spesielt. Kunnskapen som blir frambrakt avhenger til en viss grad av forskningsfokus, disse valgene blir tatt av Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. I museets faglige program for steinalderundersøkelser blir det pekt på syv aktuelle problemfelt: kronologiske studier, intern boplassorganisering, ekstern boplassorganisering, kontakt og regionalitet, økonomisk utvikling, historisitet i landskapet, og fortiden som det fremmede (Glørstad 2006). Det store antallet steinalderfunn i Vinterbroområdet, på ulike høyder og med ulik plassering i landskapet, gjør området velegnet til å belyse flere av disse feltene. Nøstvetfasen er den delen av eldre steinalder som er best undersøkt og som vi har mest kunnskap om, men det er fortsatt muligheter for en kunnskapsgevinst ved nye utgravninger.

Bruken av kulturminner knyttes gjerne til opplevelse, her vil ulike muligheter for kulturminneopplevelser ved utbygging bli skissert. Det er Nøstvetboplassene som gis høyest verdi, og de bør få stor vekt i formidlingen. Samtidig er Vinterbroboplassenes interessante ut fra deres landskapssammenheng. Det kan og argumenteres for at de bedre kan tåle den økte slitasjen og mulige skaden en omfattende formidling kan medføre, i og med at det allerede er gjort så vidt omfattende inngrep i området.

Nøstvetlokaliteten er i dag formidlet ved hjelp av enkel skilting, skiltene er til dels forfalt og vanskelige å finne. En solid skjøtsel og formidling av både Nøstvetboplassene og Vinterbroboplassene kan være et kompensierende tiltak i forhold til inngrep i steinalderlokaliteter i området. Oppfølging og vedlikehold av formidlingsinitiativ må sikres gjennom driftsavtaler. Det forutsettes at kulturminneområdene som eventuelt formidles er allment tilgjengelige, at det ikke f.eks. kreves inngangspenger på grunn av andre aktiviteter som drives i samme området. En god formidling kan bygges opp på flere måter, her skisseres noen mulige tilnærminger:

- 1 Opparbeiding av bedre sti, merking og skilting av selve Nøstvetlokaliteten og Nøstvetboplassene langs dalsida nordover. Sporene fra eldre steinalder er i utgangspunktet diskrete, kanskje under bakken, og trenger et minimum av kunnskap for å kunne sees og oppleves. Tydelig skilting og vei til lokaliteten, og en formidling på stedet av både landskapsrelasjoner og selve funnet vil styrke opplevelsen. God formidling av kulturminner krever profesjonalitet. Viktige faktorer er solid og godt kunnskapsgrunnlag, god tilrettelegging, og god presentasjon av innholdet, for eksempel ved bruk av visualiseringer og modeller og andre formidlingsformer i tillegg til tekst.
- 2 Inngrepsfrie korridorer innenfor tiltaksområdet på sørsiden av rv 156, inkludert formidling av kulturminnene innenfor disse. En korridor nord-sør langs siden av Furukollen vil kunne vise utviklingen over tid gjennom hele eldre steinalder, mens en øst-vest-gående korridor mellom høydene ca 45-70 m.o.h. vil kunne framheve strandtilknytningen og landskapet i Nøstvetfasen. En form for rekonstruksjon av datidens vannflate kan lette forståelsen og formidlingen av boplassene, og kan oppnås gjennom et kunstig vannspeil (jf. Middelalderparken i Gamlebyen i Oslo), eller kan settes som et krav og en utfordring for utformingen av bygningskroppen ved nybygg.
- 3 Formidling av steinalderlandskapet fra et av de høyestliggende nivåene i det planlagte tiltaket. Fra et slikt høydeperspektiv kan en oppnå et overblikk av de større sammenhengene i landskapsbruken. Her kan en presentere både modeller, rekonstruksjoner, tekst og andre virkemidler som viser fortidens landskap. Samtidig er det en mulighet til å se ut på landskapet slik det ligger og brukes i dag, og få et inntrykk av endringene over tid.
- 4 Oppbygging av et formidlings- og opplevelsessenter for eldre steinalder, eventuelt i kombinasjon med tiltak nevnt i punktene over. Nøstvetlokalitetens betydning gjør dette til en god beliggenhet for formidling av steinalder på Østlandet. Også reiselivsmessig er beliggenheten en styrke, i og med nærheten til Oslo, E6 og E18, og dessuten Tusenfryds Vikingland som har en viss historisk profil.

Innholdet i en eventuell formidling er det for tidlig å gå i detalj om. Imidlertid vil trolig de mest sentrale aspektene ved de enkelte kulturminnene bli gjenspeilet også her. For funnene fra Nøstvetfasen kan det omfatte:

- Forskningshistorien: den overraskende og litt tilfeldige oppdagelsen av en eldre steinalder i Norge.
- Funnrikdommen: det store antallet økser og nærliggende boplasser
- Landskapstilknytningen og valget av bosted: havet, sundet, fisken og landet
- Endringer i levemåte: overgangen fra en nomadisk mot en mer bofast livsform.

Gevinster og muligheter ved frigivning og kartlegging av kulturminnene vil være ny kunnskap, både om dette stedet, gjenstandene og om perioden. Ny kunnskap gir og grunnlag for rikere opplevelse og bruk, for flere mennesker. Dette avhenger likevel av at noen velger å ta i bruk og utvikle det store potensialet som ligger i området.

Både fylkesdelplan og kommunedelplan for kulturminner nevner formidling som en av de sentrale målsettingene, Nøstvet er også spesielt omtalt på begge plannivå. Tilrettelegging og formidling av kulturminnene i området er i tråd med både nasjonal, regionale og lokale målsettinger om utvikling av kunnskap, opplevelse, bruk og verdiskapning.

4.2.5 Ny konsekvensvurdering ved endring av tiltaksområde

I løpet av planprosessen har tiltakshaver kommet med et forslag til avbøtende tiltak, der de planlagte inngrepene på sørsiden av rv 156 reduseres. Forslaget til omfang av det reduserte inngrepet er vist på kulturmiljøkartet (vedlegg 3) som ” mulig redusert tiltak”. Vurderingene av endret konsekvens ved redusert inngrep bygger på, og tar utgangspunkt i, vurderinger av verdi, omfang og konsekvens i kapitlene 2 og 3.

Det planlagte reduserte tiltaket vil medføre direkte inngrep i kulturmiljøet, og ødelegge viktige deler av det. Derav følger at lesbarheten, sammenhengen med landskapet og de historiske strukturene vil bli skadet. Det er lokalitetene fra nøstvetfasen i nordre del av miljøet som er mest betydningsfulle, det er også de som vil bli mest skadet av tiltaket. Noen få boplasser fra nøstvetfasen vil bli bevart i to smale nord-sør gående striper, en på hver side av tiltaket.

Høyere oppe, sørover i miljøet, ligger det boplasser fra tidligere faser i eldre steinalder, i tillegg til et rydningsrøysfelt og en hulvei fra jernalder eller middelalder. Ved reduksjon av tiltaket vil det ikke være direkte inngrep i disse, men det planlagte tiltaket vil redusere lesbarheten av utviklingen gjennom eldre steinalder, og de eldste minnene vil i større grad framstå som løstrevet. Utbyggingen vil medføre skade og reduksjon av de bevarte boplassenes historiske lesbarhet og sammenheng i landskapet, samtidig vil rydding av skog og formidling av boplassene kunne forbedre lesbarheten

Området er allerede sterkt presset på flere kanter av utbygging, og lesbarheten av landskapsammenhengen mellom Vinterbroboplassene og Nøstvetboplassene er redusert av eksisterende bygninger og veier mellom de to miljøene. Rydningsrøysfeltet er nylig blitt skadet og delvis ødelagt av ulovlige inngrep. Ut fra de omfattende inngrepene både innenfor og inntil miljøet, og allerede vedtatte utbyggingsplaner, er miljøets lesbarhet og strukturelle sammenhenger vurdert som redusert i utgangspunktet. Det planlagte tiltaket vil skade historiske strukturer, lesbarhet og landskapsammenheng, og ødelegge flere viktige kulturminner i miljøet.

Omfang ved redusert inngrepsområde: middels til stort negativt. Tiltaket vil ha middels til stor negativ påvirkning på et miljø med stor til middels verdi, dette gir i sum middels til stor negativ konsekvens (- - / - - -)_ved gjennomført avbøtende tiltak. Gjennomføring av et redusert inngrepsområde som avbøtende tiltak reduserer negativ omfang og konsekvens fra stor negativ konsekvens, til middels til stor negativ konsekvens.

5 KRAV OM OPPFØLGENDE UNDERSØKELSER

Det vil bli nødvendig med registreringer for oppfyllelse av undersøkelsesplikten i henhold til Kulturminnelovens § 9 innenfor planområdet. Arkeologiske metoder som er aktuelle ved slike undersøkelser er overflateregistreringer, maskinell flateavdekking og prøvestikking etter steinalder.

I de delene av planområdet som er registrert i nyere tid, er det gjort mange funn. Det er gjort moderne inngrep i store deler av planområdet, noen av dem i perioder da undersøkelsesmetodene var mindre systematiske og omfattende enn de er nå. Funnpotensialet kan derfor være stort også i områder hvor det i dag er få registrerte funn. Det må derfor anslås å være stort potensial for nye funn ved all utbygging innenfor planområdet, spesielt sørover fra rv 156.

Der utbygging krever fjerning av automatisk fredete kulturminner, må det søkes om dispensasjon fra kulturminneloven. Søknad må sendes fylkeskommunen, som vil sende saken videre til Riksantikvaren, med sin anbefaling. Vanligvis vil det bli knyttet vilkår til det eventuelle frigivningsvedtaket. Vilåårene omhandler gjerne krav om undersøkelser og arkeologiske utgravninger før utbygging. I henhold til kulturminneloven skal slike undersøkelser bekostes av tiltakshaver.

KILDER

Litteratur

- Amundsen, Øystein og Anne Traaholt
 2006 Forhistorien. I: *Spor i landskapet. Et riss av kulturhistorien i Akershus. Vedlegg til fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007-2018.*
 Tekstutkast til høring 29. september 2006. Akershus fylkeskommune
- Anderson, Berit
 2006 Nyere tid. I: *Spor i landskapet. Et riss av kulturhistorien i Akershus. Vedlegg til fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007-2018.*
 Tekstutkast til høring 29. september 2006. Akershus fylkeskommune
- Christie, Sigrid og Håkon Christie
 1969 *Norske minnesmerker, Norges kirker, Akershus. Bind 2.* Riksantikvaren, forlaget land og kirke, Oslo.
- Finne, Marie og Jørn Holme
 2001 7.2 Kapittel I – Formål og virkeområde. I: *Kulturminnevern Lov/Forvaltning/Håndhevelse. Bind II Kulturminneloven med kommentarer.* Økokrim, Oslo
- Glørstad, Håkon
 2006 *Steinalderundersøkelser. Faglig program bind 1.* Varia 61, Kulturhistorisk museum, Formnimeseksjonen, Oslo.
- Hollowell-Zimmer, Julie
 2003 Ch.4: Digging in the dirt – ethics and "low-end-looting". I: *Ethical issues in archaeology*, Zimmermann, LJ, K. D. Vitelli og J. Hollowell-Zimmer. Altamira press.
- Holtorf, Cornelius
 2005 *From Stonehenge to Las Vegas. Archaeology as popular culture.* Altamira press.
- Jaksland, Lasse
 2001 *Vinterbrolokalitetene – en kronologisk sekvens fra mellom- og senmesolitikum i Ås, Akershus.* Varia 52, Universitetets kulturhistoriske museer Oldsaksamlingen, Oslo
 2005 *Hvorfor så mange økser? En tolkning av funnene på den klassiske Nøstvetboplassen i Ås, Akershus.* Upublisert hovedfagsoppgave i nordisk arkeologi, våren 2005, IAKH, det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
 2006 Erkjennelsen av at det også hadde vært mennesker i våre landområder i eldre steinalder – diskusjonen om de tidlige nøstvetfunnenes kronologiske tilhørighet. I: *Historien i forhistorien, Festskrift til Einar Østmo på 60-års-dagen.* Glørstad, Håkon, Birgitte Skar og Dagfinn Skre (red), Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, Skrifter nr 4, Oslo.
- Nilsen, Gørill
 2003 Brytninger mellom lokal og akademisk kulturminnekunnskap : en analyse av fortidsforestillinger i Nord-Troms og Lofoten. Avhandling (dr. art.), Universitetet i Tromsø
- Riksantikvaren
 2001 *Alle tiders kulturminner.* Riksantikvarens vernestrategi
 2003 *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar.* Riksantikvarens rapportar nr. 31
- Solheim, Hilde Charlotte
 2007 Kommunene setter reiselivet på topp. I: *LA stå! Nyhetsbrev om Lokal Agenda 21 (2) 2007.* Riksantikvaren.
- Statens Vegvesen Akershus
 1997 *I kongens fotspor.*
- Statens vegvesen

- 2006 *Veiledning Konsekvensanalyser, Håndbok 140.*
Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold
- 2005 *Kulturlandskap i Follo – registrering og verdivurdering. Høringsrapport juli 2005.* Utarbeidet av utmarksavdelingen for Akershus og Østfold på oppdrag fra Akershus fylkeskommune.
- Vik, Trygve
- 1972 *Ås bygdebok. Gårdshistorie II.* Ås kommune
- 1978 *Ås bygdebok. Bygdehistorie I inntil 1850.* Ås kommune
- Østmo, Einar
- 1991 *Gård og boplass i østnors oldtid og middelalder. Aktuelle oppgaver for forskning og forvaltning.* Varia 22, Universitetets oldsaksamling, Oslo.
- Ås kommune
- 1999 *Plan for kulturminner.* Plan & Prosess

Internett

<http://askeladden.ra.no>

Forskrift om konsekvensutredninger. Fra: <http://www.lovdatab.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf-sf-20050401-0276.html>

<http://www.ngu.no>

<http://www.vinterbro.no>

Kontakter

Lasse Jaksland, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo

Kristine Johansen, Østfold fylkeskommune

Trude Aga Brun, Vestfold fylkeskommune

Kjartan Fønstelien, Akershus fylkeskommune

Vedlegg

1. Rapport fra arkeologisk registrering av kulturminner
2. Kart: Strandlinje omkring midten av nøstvefasen, 55 m over dagens havnivå.
3. Kart: Verdivurderte kulturmiljø

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK REGISTRERING
16, 19. og 29. oktober 2007
På gnr/brn 115/1 Kirkerud og 104/1-9 Nordby vestre, Vinterbro, Ås kommune,
Akershus fylkeskommune.

ved Anneli Nesbakken, arealplanavd. NIKU, des. 2007

Innledning

Denne rapporten omhandler en arkeologisk registrering i oktober 2007 på Kirkerud og Nordby, Vinterbro, Ås kommune. Rapporten redegjør for bakgrunnen for undersøkelsen, selve undersøkelsen og en kort konklusjon. Ytterligere utredninger om landskapet og konsekvenser vil bli gjort i konsekvensutredningen til kommunedelplan Vinterbro.

Bakgrunn for undersøkelsen

Det skal utarbeides konsekvensutredninger for kommunedelplan Vinterbro, Ås kommune. Steen og Strøm AS har engasjert NIKU som kulturminnefaglig instans for utarbeidelsen av en konsekvensutredning for kulturminner og kulturmiljø. Bakgrunnen for og formålet med undersøkelsen var derfor å foreta en faglig vurdering av kulturminner og landskap i forbindelse med utarbeidingen av konsekvensutredning.

Det er tidligere gjort arkeologiske registreringer i området. Disse har i hovedsak vært konsentrert til det aktuelle undersøkelsesområdets nordre del, jf. neste kapittel. Det har vist seg umulig å finne sikre rapporter eller data om hvor det eventuelt er gjort negative prøvestikk etter steinalder i det aktuelle området. Funn i høyereliggende områder vil ha betydning for vurderingen av tidsdybden i landskapet, dermed også for verdivurderingen og beslutningsgrunnlaget. Undersøkelsen har kombinert landskapsvurdering med prøvestikking etter steinalder. Formålet med registreringen var å få et sterkere beslutningsgrunnlag for funnpotensialet i høyder mer enn 70 moh.

Tidligere arkeologiske registreringer i området

Det er tidligere gjort flere registreringer i planområdet, de fleste av Ole Olstad, Akershus fylkeskommune i 1995. Noen registreringer skal og finnes i registreringsrapport "Vinterbru", steinalderdelen, i Hurumarkivet. Øst og sør for undersøkelsesområdet er det gjort registreringer av Kjartan Fønsteli, Akershus fylkeskommune, i forbindelse med utbygging av Vinterbro næringspark 1997. Funnene fra disse rapportene er lagt inn i Askeladden, de fleste funnstedene ligger nedenfor 75-meters-koten eller øst for planområdet, i Vinterbro næringspark (askeladden.no). Det har blitt lett etter disse rapportene, for å få kjennskap til eventuelle negative prøvestikk i planområdet, det har vist seg umulig å få tak i dem.

Fønsteliens undersøkelser påviste også to steinalderlokaliteter like sørøst for planområdet. Disse ligger på 125 og 135 moh, strandlinjedatering antyder tidligmesolitikum, selv om materialet er flintavfall som ikke gir kronologisk tilhørighet. Det er gjort tre tilsvarende høyereliggende funn noe lenger unna, to ved Nordby skole 125 moh., og en ved Bølstadfyllinga 110 moh. Like øst for planområdet, i området til Vinterbro industripark, ble tre lokaliteter utgravd i 1997. To av dem er sikkert datert til mellommesolitikum, en er trolig fra overgangen fra mellommesolitikum til senmesolitikum (Jaksland 2001:9, 38, 105).

Innenfor undersøkelsesområdet er det mange funn fra den såkalte nøstvetfasen, som dateres til første del av senmesolitikum, ca 7500 BP til ca 5800 BP (Jaksland 2006:75). Like nord for

undersøkellesområdet, på plassen Sjøskogen under gården Nøstvet, ble det fra ca år 1880 og oppover gjort mange steinalderfunn. Funnstedet ga navn til perioden. Funn fra nøstvetfasen ligger i dag ca 50-70 moh (Jaksland 2001:35).

Metode

Det ble utført standard prøvestikk etter steinalder innenfor undersøkelsesområdet. Landskapet ble først vurdert i forhold til fortidens strandlinje, på bakgrunn av det ble mulige lokaliteter valgt ut fra tilgangen til havet, lune områder for å gå inn og ut med båt, utsikt, ly, drenering og tilstrekkelige løsmasser i grunnen. Det ble gjort ett prøvestikk på hvert av de valgte områdene. Prøvestikkene var på ca 45x 45 cm. Det ble gravd med spade i mekaniske lag tilsvarende en såldfull. Massene ble såldet i svenskesåld, 4mm.

Kartfestingen av prøvestikkene ble gjort med håndholdt GPS og en grov kartmarkering, koordinatene vises i egen tabell. Kun det positive prøvestikket ble dokumentert med registreringsskjema og profiltегning. Profil og nærområde for alle prøvestikk ble fotografert.

Arkeologisk undersøkelse 16, 19 og 29.10.2007

Den arkeologiske undersøkelsen som denne rapporten omhandler er utført den 16.10, 19.10 og 29.10.2007 av Anneli Nesbakken, NIKU. Vurdering og utvalg av steder for stikking ble gjort i samråd med arkeolog Inge Lindblom, NIKU. Det er i alt brukt 2 ½ dagsverk i felt, og 2 ½ dagsverk rapportarbeid.

Det ble gjort 7 prøvestikk i undersøkelsesområdet. Undersøkelsesområdet defineres som åssida like sør for rv 156 ved Vinterbro. Området avgrenses i nord av høyde ca 70 m.o.h., i sør av høyde ca 125 m.o.h., der landskapet flater noe ut. I øst og vest er avgrensningen av undersøkelsesområdet henholdsvis veien inn til Vinterbro næringspark og veien inn til østre del av boligfeltet i Togrenda. Det ble prøvestukket på høyder ca 80-120 m.o.h.

Det ble kun gjort en begrenset prøvestikking. Undersøkelsesområdet her er dessuten kun en avgrenset del av planområdet for den aktuelle kommunedelplanen. Registreringene i denne omgang var rettet mot å få tilstrekkelig kunnskap for verdivurderinger på konsekvensutredningsnivå.

Koordinater (UTM/UPS, WGS 84, 32 V) for prøvestikkene er oppgitt i tabellen under. Det var kun stikk nr 1 som ga funn.

Stikk nr	E	N	Funnr
R 1	599546	6623235	F 1
R 2	599673	6623108	
R 3	599552	6623107	
R 4	599446	6623172	
R 5	599389	6623198	
R 6	599635	6623385	
R 7	599376	6623332	

Prøvestikk 1

I prøvestikk nr 1 ble det funnet 1 flintavslag. Øvrig informasjon om prøvestikket og funnet finnes i registreringsskjema, vedlegg 1.

Prøvestikk 2

Stikket ble gjort på flaten mellom de to høyeste punktene på Furukollen, NV for det høyeste. Flaten skråner svakt ned nordover, i øst står et 2,5 m høyt "svaberg". På 40 cm dybde dukket det opp en rød plastplate, det har tydeligvis vært gravd her tidligere, noe som betyr at lagdelingen er forstyrret og prøvestikket verdiløst. Ingen funn.

Prøvestikk 3

Stikket ble gjort i øvre del av nordvestre skråning ned fra Furukollen, med utsikt mot større flate i nordvest. Det ble stukket på en liten flate som ligger beskyttet av Furukollen i øst, og et 1 m høyt svaberg i vest. I sør skråner terrenget svakt oppover, med en smal passasje mellom svabergene inn til baklandet, i nord skråner terrenget brattere nedover og passasjen vider seg noe ut. Utsikt mot nord og vest. Profil: 10 cm mose og humus, 15 cm brun sandholdig humus, 15 cm gråbrun sandholdig humus med stein. Avsluttet ved mer gul- gråbrunt, siltholdig lag. Ingen funn.

Prøvestikk 4

Stikket ble gjort på nordvendt større flate nordvest for Furukollen. Stikket ble gjort nær østre kant av flaten. Flaten er skjermet av stigende terreng i sør og øst, åpent med vidt utsyn mot nord og vest. Profil: 5 cm gresstov/humus, 20 cm rødbrun siltblandet sand, 30 cm lys rødbrun siltblandet sand. Avsluttet ved mer gulbrunt, leirete lag. Noe stein i alle lag. Ingen funn.

Prøvestikk 5

Stikket ble gjort nordvest for nordvestre kant av større flate med hogstfelt, nordvest for Furukollen. Prøvestikket ble gjort på en liten flate beskyttet noe av kanten på den større flata i sørøst og ca 1 m høyt "svaberg" i vest, ellers skrånende nedover mot nord og oppover mot sør. Vidt utsyn mot vest, nord og nordøst. Profil: 10 cm brungrå humus, 10 cm brungrå humusblandet siltholdig sand, 20 cm lys gråbrun siltholdig sand. Avsluttet ved gulbrunt mer siltig lag. Mye stor stein i alle lag. Ingen funn.

Prøvestikk 6

Stikket ble gjort i nordre del av første større flate på nordsiden av vestre, laveste topp på Furukollen. Stikket ble gjort på nordvestre del av flaten. Området det ble stukket på skrådde noe ned mot vest, og var avgrenset av lave svaberg i nord og sør. Barskog. Vidt utsyn mot vest, nord og nordøst. Profil: 23 cm mørk brun humus, 7 cm brungrå siltig sand med mye småstein. Fuktig grunn. Ingen funn.

Prøvestikk 7

Stikket ble gjort i øvre/søndre del av høyderygg som strekker seg ned mot rv 156, vestnordvest for Furukollen. Det ble stukket på en liten avgrenset flate i nordre ende av større flate, den lille flaten avrenses et lavt svaberg i nord før det går brattere ned mot neste terrasse. Barskog, noe bjørk. Vidt utsyn mot vest, nord og nordøst. Profil: 10 cm humus, deretter podsolprofil i sand ned til steril og noe mer siltig grunn rundt 40 cm. Ingen funn.

Det var noe kull oppunder torva i flere av prøvestikkene, kullforekomstene fulgte stort sett røttene og er høyst sannsynlig spor etter skogbrann.

Konklusjon

Av de 7 prøvestikkene som ble gjort var det et funn av flintavslag på ca 95 m.o.h.
Strandlinjedatering indikerer at funnet er fra mellommesolitikum. Funnet er ikke diagnostisk.

Anneli Nesbakken
NIKU Norsk institutt for kulturminneforskning
Desember 2007

Kilder:

<http://askeladden.ra.no/>

Jaksland, Lasse

2001 *Vinterbrolokalitetene – en kronologisk sekvens fra mellom- og senmesolitikum i Ås, Akershus*. Varia 52, Universitetets kulturhistoriske samlinger, Oslo.

2006 Erkjennelsen av at det også hadde vært mennesker i våre landområder i eldre steinalder-diskusjonen om de tidlige nøstvetfunnenes kronologiske tilhørighet. I: *Historien i forhistorien Festskrift til Einar Østmo på 60-års-dagen*. Glørstad, Håkon, Birgitte Skar og Dagfinn Skre (red.). Universitetet i Oslo, Oslo.

Steen & Strøm

2007 *Kommunedelplan for Vinterbro – forslag til planprogram*. Revidert etter kommunestyrets vedtak 10.10.07.

Vedlegg:

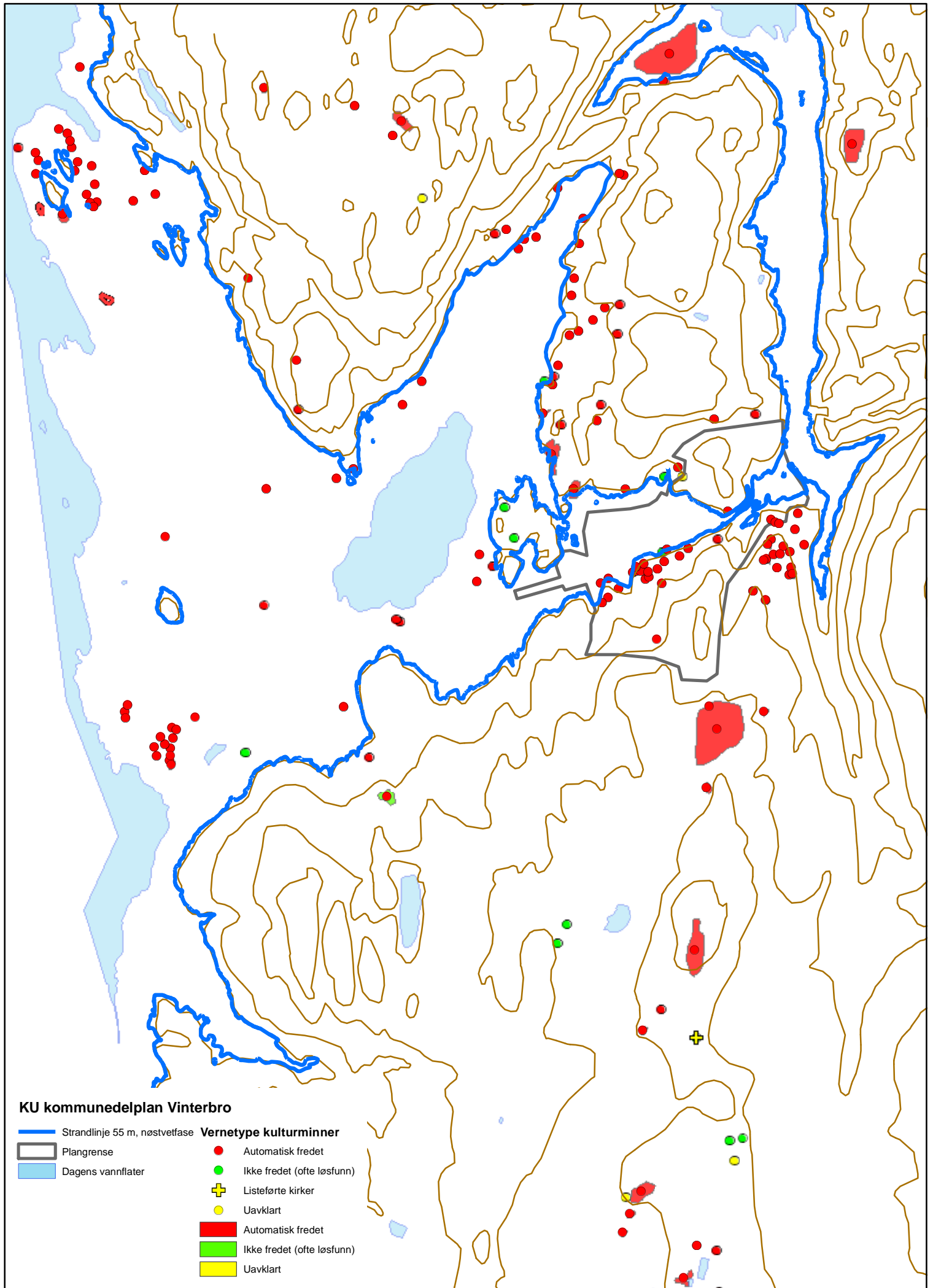
1. Registreringsskjema
2. Profiltegning positivt prøvestikk
3. Kart som viser lokalisering av prøvestikk
4. Foto av positivt prøvestikk, 1 av profilen, 1 av området der det ble stukket. (Foto av de negative prøvestikkene er ikke lagt ved, kan sendes om ønskelig)

Rapport sendes:




Akershus fylkeskommune, avd kulturminnevern, pb 1200 Sentrum, 0107 Oslo

Kulturhistorisk museum, arkeologiseksjonen, pb 6762, St. Olavs plass, 0130 Oslo








F. Holm, pb 180, 1233 Høvik, for Steen & Strøm eiendomsforvaltning AS



KU kommunedelplan Vinterbro

-  Strandlinje 55 m, nøstvevfasen
-  Plangrense
-  Dagens vannflater

Vernetype kulturminner

-  Automatisk fredet
-  Ikke fredet (ofte løsfunn)
-  Listeførte kirker
-  Uavklart
-  Automatisk fredet
-  Ikke fredet (ofte løsfunn)
-  Uavklart

KU kommunedelplan Vinterbro

-  Plangrense
-  Mulig redusert tiltak
-  Næringsområder i vedtatt k.plan
- Vernetype kulturminner**
-  Automatisk fredet
-  Ikke fredet (ofte løsfunn)
-  Listeførte kirker
-  Uavklart
-  Automatisk fredet
-  Ikke fredet (ofte løsfunn)
-  Uavklart
-  SEFRAK (ikke fredet)
- Kulturmiljø verddivurdert**
-  Stor verdi
-  Stor til middels verdi
-  Middels til liten verdi
-  Liten verdi

